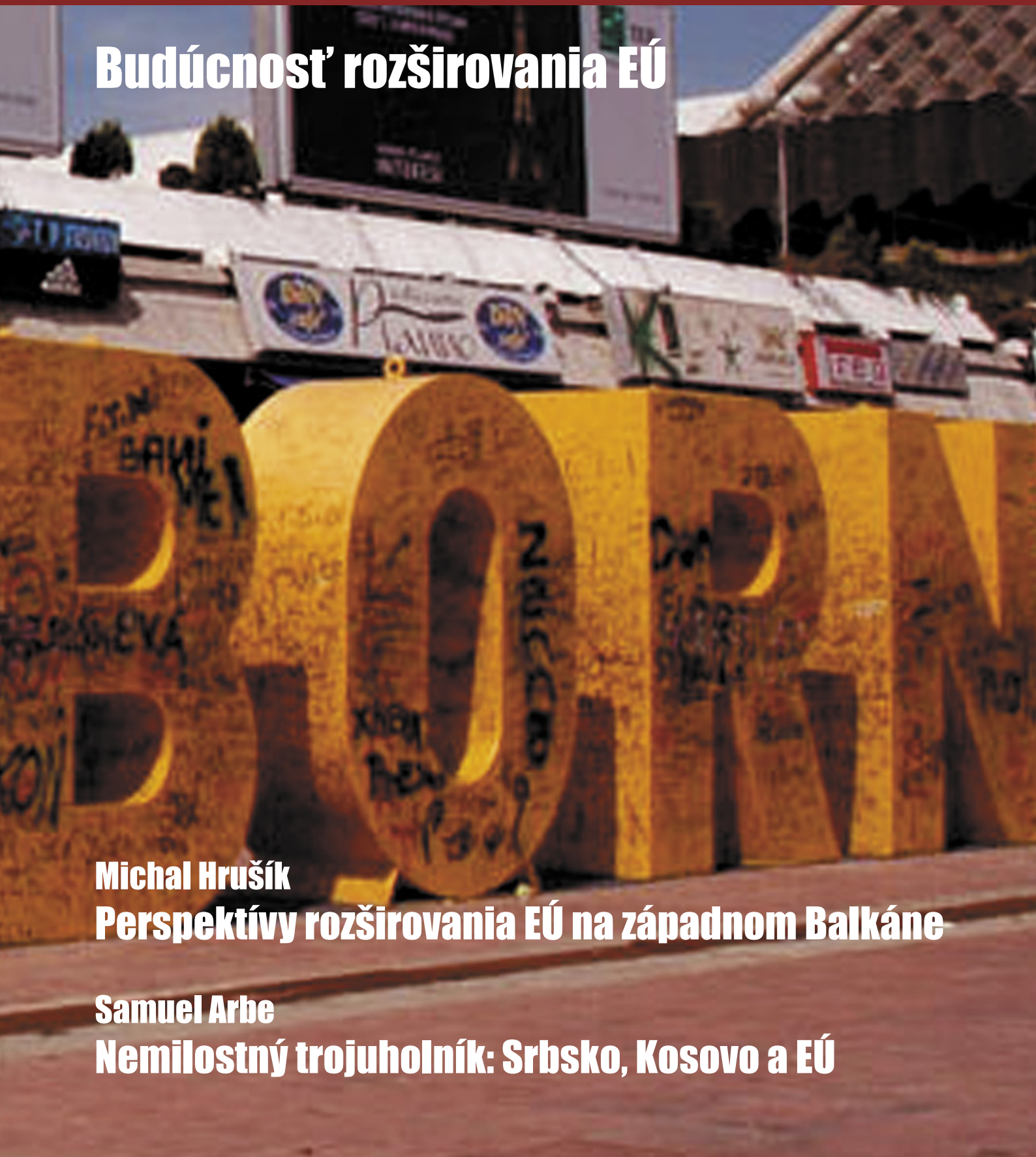

Zahraničná **POLITIKA**

XVII. ročník • č. 1/2013 • www.zahranicnapolitika.sk

Budúcnosť rozširovania EÚ

Michal Hrušík

Perspektívy rozširovania EÚ na západnom Balkáne

Samuel Arbe

Nemilostný trojuholník: Srbsko, Kosovo a EÚ

SFPA

Slovenská spoločnosť pre zahraničnú politiku bola založená v auguste 1993 ako otvorené neustranícke diskusné fórum o medzinárodných otázkach a zahraničnej politike Slovenskej republiky. Jej hlavným cieľom je poskytovať priestor pre otvorenú výmenu názorov o zahraničnej politike. Je dobrovoľným združením fyzických a právnických osôb, ktoré sa zaujímajú o oblasť zahraničnej politiky. Prostredníctvom svojich programov šíri informácie o medzinárodných vzťahoch z pôvodných zdrojov. SFPA združuje občanov rôznej politickej orientácie. Členstvo v SFPA je otvorené pre každého, kto je presvedčený o dôležitosti diskusií o problémoch zahraničnej politiky a medzinárodných vzťahov.

Ako sa stať členom SFPA?

Členom SFPA sa môže stať každá fyzická osoba, ktorá zaplatí ročný príspevok 26,50 EUR (študenti 13,30 EUR, dôchodcovia 10 EUR, právnická osoba 830 EUR). Členský príspevok zasielajte poštovou poukážkou na konto Tatra banka 2627844935/1100. Člen SFPA získava predplatné dvojmesačníka Zahraničná politika, môže využívať služby knižnice SFPA a má právo zúčastňovať sa všetkých podujatí SFPA.

Viac informácií poskytne sekretariát SFPA, Staromestská 6/D, 811 03 Bratislava 1, tel.: 02/544 33 151

RC SFPA, n. o.

Výskumné centrum Slovenskej spoločnosti pre zahraničnú politiku, n. o., vzniklo transformáciou bývalej príspevkovej organizácie MZV SR Slovenský inštitút medzinárodných štúdií podľa zákona č. 13/2002 Z. z. na základe rozhodnutia vlády SR č. 1113 zo dňa 26. 11. 2003. V rámci svojej pôsobnosti poskytuje nasledovné všeobecne prospešné služby: nezávislé odborné analýzy kľúčových otázok medzinárodných vzťahov a zahraničnej politiky SR; vydáva odborné periodické i neperiodické publikácie, ktoré slúžia k prehĺbeniu poznania v oblasti medzinárodných vzťahov a zahraničnej politiky SR a slúžia ako zdroj kvalifikovaných informácií pre odbornú a laickú verejnosť; organizuje odborné podujatia a podieľa sa na medzinárodnej vedeckej spolupráci v oblasti výskumu medzinárodných vzťahov a bezpečnosti; prispieva k skvalitneniu odbornej diskusie o medzinárodných vzťahoch a zahraničnej politike Slovenskej republiky; vytvára priaznivé prostredie pre rast novej generácie slovenských odborníkov v oblasti medzinárodných vzťahov; podnecuje širší záujem občanov Slovenskej republiky o dianie vo svete, hlbšie pochopenie významu zahraničnej politiky a jej prepojenia s domácou politikou.

REDAKČNÁ RADA

Vladimír Bilčík, Peter Brezáni, Juraj Buzalka, Alexander Duleba, Július Lőrincz, Elena Mallicková, Martin Muránsky, Rebecca Murray, Eliška Sláviková, Tomáš Strážay, Aneta Világi

REDAKČNÝ KRUH

Ingrid Brocková, Pavol Demeš, Rudolf Chmel, Juraj Stern, Soňa Szomolányi, Magda Vášáryová

ŠÉFREDAKTORKA

Rebecca Murray

ADRESA REDAKCIE

RC SFPA, n. o.
Redakcia Zahraničná politika
Staromestská 6/D
811 03 Bratislava 1
Tel.: +421/ 2/ 544 33 157
E-mail: sfpa@sfpa.sk
www.zahranicnapolitika.sk

JAZYKOVÁ ÚPRAVA

Karolína Kašpaříková (slovenský text)
Jana Fabryová (český text)

DIZAJN, ZALOMENIE: Karolína Kašpaříková

VYDAVATEL:

Výskumné centrum SFPA, n. o.
IČO: 36077534

Jednotlivé príspevky vyjadrujú osobný názor autorov a nemusia korešpondovať s názormi vydavateľa.

Prešlo jazykovou a redakčnou úpravou.

FOTOGRAFIA NA TITULNEJ STRANE:

Archív R. Murray

Periodikum vychádza v rámci projektu „Zahraničná politika“ podporeného MZVaEZ SR.

Zahraničná politika je nástupkyňa Listov SFPA, ktoré vychádzali od roku 1997.

TÉMA: BUDÚCNOSŤ ROZŠIROVANIA EÚ

4 / UDALOSTI

FÓRUM

- 5 / Zuzana Tučeková: Transatlantické obchodné rokovania otestujú obe strany
7 / Zora Hesová: Experiment, ktorý nikdy nezačal

SUSEDIA

- 9 / Jan Adamec: Zeman rulez!
10 / Patrycja Bukalska: „Ratujmy maluchy“

PARÍŽSKY ŠALÁT

- 11 / Pavol Szalai: Hollande v Bratislave

ROZHOVOR

- 12 / Eduard Kukan: Únia sa z objektívnych dôvodov v najbližšom čase rozširovať nebude

TÉMA ČÍSLA: BUDÚCNOSŤ ROZŠIROVANIA EÚ

- 18 / Michal Hrušík: Perspektívy rozširovania EÚ na západnom Balkáne
22 / Július Lőrincz: Bosna a Hercegovina: Maratón bude trvať dlho
25 / Samuel Arbe: Nemilostný trojuholník: Srbsko, Kosovo a EÚ

LISTY NANUKOVI

- 28 / Juraj Mesík

Foto: CreativeCommons/Curious Expeditions

August – september 2013

1. 8. **Snowden ostáva v Rusku.** Bývalý pracovník tajných služieb získal po viac než mesiaci strávenom na moskovskom letisku Šeremetevo politický azyl. Snowdena, ktorý je obvinený zo špionáže a zverejnenia podrobností tajného projektu PRISM, ruská strana odmieta vydať americkému súdnemu systému. Na Snowdenovej strane stoja aj ľudskoprávne organizácie, ktoré upozorňujú na to, že len poukázal na nezákonné sledovanie.

7. 8. **Rusnok dovládne v demisii.** Vláda Jiřího Rusnoka stroskotala na hlasovaní o dôvere na schôdzi poslaneckej snemovne. Dolná komora Parlamentu vyslovila nesúhlas novozostavenej vláde aj napriek tomu, že Rusnok získal na svoju stranu sociálnu demokraciu, komunistov a „veverky“. Parlamentné voľby si Česi zopakujú koncom októbra.

14. 8. **Ulice v Egypte neutíchajú.** Obyvatelia vyšli do ulíc, aby vyjadrili svoju nespokojnosť s odvolaním prvého demokraticky zvoleného prezidenta Muhammada Mursího. Toho začiatkom júla odvolali po intervencii egyptskej armády. Po jeho odvolaní sa rozšírili masové protesty jeho stúpcov, ktoré podporilo aj Moslimské bratstvo. Násilné potlačenie protestov 14. augusta viedlo k najkrvavejšiemu dňu od začiatku revolúcie v roku 2011.

14. 8. **Eurozóna konečne zaznamenala rast.** V negatívnych číslach sa krajiny eurozóny držali rekordných 18 mesiacov. V druhom štvrtroku zaznamenala eurozóna nárast HDP o 0,3 %. Za lepšími číslami sú predovšetkým rastúce čísla nemeckej a francúzskej ekonomiky. Tie vzrástli o 0,7 % a 0,5 %. Najrýchlejší rast zaznamenalo Portugalsko s jednou z najmenších a najslabších ekonomík v eurozóne – 1,1 %.

26. 8. **Lex Perković a Komisia.** Chorvátsko len dva dni pred vstupom do EÚ prijalo legislatívu obmedzujúcu európsky zatykač na zločiny spáchané pred rokom 2002. Nový zákon vyvolal vlnu nevôle zo strany EÚ a Berlína, ktorí žiadajú o vydanie Josipa Perkovića už od roku 2005, a chystali sa využiť práve legislatívu EÚ. Chorvátsko sa nakoniec tlaku Európskej komisie podvolilo a prisľúbilo, že zosúladí právnu normu s normami EÚ do konca roka.

27. 8. **Medzi Moldavskom a EÚ vznikne plynové prepojenie.** Plynovod medzi Moldavskom a Rumunskom ukončí jednostrannú energetickú závislosť Kišiniova od Ruska. Plynovod má do krajiny dodávať až tretinu plynu. Celkové náklady výstavby sú 28 miliónov eur, pričom Európska komisia prispela čiastkou 7 miliónov prostredníctvom inštrumentu Európskej susedskej politiky. Ročná maximálna prepravná kapacita plynovodu je miliarda metrov kubických.

27. 8. **Dánsko a EÚ sa majú zbližiť.** Za myšlienku stojí bývalý dánsky premiér Lars Løkke Rasmussen. Podľa neho by Dánsko už viac nemalo mať výnimky v spolupráci v oblasti obrany a spravodlivosti. O návrhu hovoril aj so súčasnou premiérkou Helle Thorning-Smidt. Ak by k priblíženiu reálne malo dôjsť, v krajine musí prebehnúť referendum. Výnimku v oblasti hospodárskej a menovej únie by si však krajina v každom prípade chcela ponechať.

1. 9. **Srbsko o krok bližšie k EÚ.** Vstupom Stabilizačnej a asociačnej dohody do platnosti sa krajine otvárajú nové možnosti spolupráce s EÚ. Užšia politická a ekonomická

spolupráca v rámci prístupových procesov má prispieť jednak k udržaniu záujmu integrácie Srbska, a zároveň podporiť normalizáciu vzťahov medzi Belehradom a Prištinou. Ratifikácia členmi EÚ je súčasne podmienená aj úzkou spoluprácou Srbska s Medzinárodným trestným tribunálom.

8. 9. **Na čele Moskvy nič nové.** Líder ruskej opozície Alexej Navalnyj prehral v „boji o Moskvu“ so súčasným primátorom Sergejom Sobjaninom. Sobjanin získal 51 % už v prvom kole a vyhol sa tak druhému kolu s Navalnyjom. Ten odmietol uznať oficiálne výsledky, ktoré považuje za „zámerne sfaľované“, avšak súd jeho žiadosť o vyhlásenie volieb za neplatné neuznal.

14. 9. **Rusko-americká dohoda nad Sýriou.** Ministri zahraničných vecí USA a Ruska sa dohodli na kontrole a postupnom zničení chemických zbraní v Sýrii do polovice roka 2014. Sýrska vláda musí podľa dohody poskytnúť medzinárodnému spoločenstvu všetky informácie o svojom chemickom arzenáli. V prípade neplnenia dohôd zo strany Bašára al-Asada budú krajine hroziť ďalšie sankcie zo strany OSN.

16. 9. **OSN potvrdila použitie chemických zbraní v Sýrii.** Pozorovatelia a experti OSN v správe potvrdili použitie chemických zbraní pri útokoch v Sýrii neďaleko mesta Aleppo z 19. marca 2013. Okrem faktu, že chemické zbrane boli použité na civilnom obyvateľstve, a to vo veľkom rozsahu, správa nehovorí o tom, ktorá z bojujúcich strán ich použila.

15. 9. **Albánsko povedie proeurópsky Edi Rama.** Albánsky parlament odobril novú stredofašistickú koalíciu bývalého primátora Tirany Ediho Ramu. Jeho Socialistická strana vyhrala júnové parlamentné voľby. V novozvolenom dvadsaťčlennom ministerskom zbore bude po prvýkrát v histórii sedieť aj šesť žien. Cieľom novej vlády je zavedenie ambiciózných reforiem, boj s rozsiahlou korupciou a priblíženie krajiny k EÚ.

16. 9. **Maďarská ústava sa opäť mení.** Maďarský parlament reagoval na kritiku Európskej komisie a odobril už piaty dodatok ústavy z roku 2010. Komisia vyčítala Orbánovej vláde ustanovenia týkajúce sa dohľadu nad justíciou, zavádzania mimoriadnych daní, politickej kampane a centrálnej banky. Orbán spočiatku kritiku zo strany EÚ, Spojených štátov a ľudskoprávných organizácií systematicky odmietal, zmena prišla až po upozorneniach Komisie o tom, že prijme právne kroky voči opatreniam v ústave.

21. 9. **Varovný prst pre Ukrajinu.** Moskva sprísňuje Ukrajinu pravidlá dovozu a zavádza obmedzenia. Kremľ zároveň pozorne sleduje kroky Ukrajiny pred blížiacim sa summitom Východného partnerstva, na ktorom má Kyjev podpísať asociačnú dohodu s EÚ.

22. 9. **Angela Merkel po tretie.** Kresťansko-demokratická únia (CSU) opäť vyhrala voľby do nemeckého Bundestagu. Staronovej kancelárke však tesne ušla absolútna väčšina a bude musieť hľadať koaličného spojenca. Jej doterajšiemu koaličnému partnerovi Slobodnej demokratickej strane sa po prvýkrát od konca druhej svetovej vojny nepodarilo dostať do parlamentu. Voľby ukázali, že Merkel bude musieť počítať aj s nárastom kritiky za jej európsku politiku, ktorá sa odrazila na volebnom zisku Alternatívy pre Nemecko.

Zuzana Tučeková:

TRANSATLANTICKÉ OBCHODNÉ ROKOVANIA OTESTUJÚ OBE STRANY

Transatlantické obchodné a investičné partnerstvo medzi EÚ a USA by pre hospodárstvo Únie malo predstavovať prínos 119 miliárd eur ročne alebo dodatočných 545 eur pre priemernú domácnosť. V prípade amerického hospodárstva by malo ísť o dodatočných 95 miliárd eur ročne alebo 655 eur na domácnosť. Kedy bude najväčšia obchodná dohoda o liberalizácii obchodu a investícií v dejinách uzavretá, si s určitosťou dovoľí odhadnúť len málokto. Ambiciózny plán počíta s dvomi rokmi, no postupne sa vynárajú témy, ktoré by rokovania mohli skomplikovať.

Foto: CreativeCommons/EEAS

Európska únia v uplynulom období zintenzívnila aktivitu pri uzatváraní obchodných dohôd s tretími krajinami z kľúčových regiónov sveta. Vidí v nich cestu, ako členským štátom pomôcť pri prekonávaní dlhovej krízy a stagnujúceho domáceho dopytu. Ako zároveň zdôrazňuje Európska komisia, v priebehu najbližších dvoch rokov bude 90 % svetového dopytu pochádzať spoza hraníc Únie.

Spojené štáty a členské štáty EÚ majú pritom už teraz najsilnejšie ekonomické vzťahy na svete, ale zároveň aj najkomplikovanejšie kvôli rozdielnym technickým normám, bezpečnostným štandardom či protimonopolným predpisom. Clá medzi blokmi sú z globálneho pohľadu nízke – priemerne 5,2 % na tovar dovážaný do EÚ a 3,5 % do USA. Avšak napríklad na textilie z členských štátov Američania uplatňujú 40-percentné tarify, na mliečne výrobky až 139-percentné. Na druhej strane EÚ pod vplyvom svojej protifajčiarskej politiky uvaluje 350-percentné clo na tabak.

O obchodnej dohode sa uvažuje už 20 rokov, no veci sa zásadnejšie pohli až počas transatlantického summitu v roku 2010, keď obe strany otvorene priznali, že vzájomné vzťahy nedosahujú plný potenciál.

Pod akceleráciu procesu sa významne podpísala aj európska dlhová kríza a vysoká nezamestnanosť. Rok na to už totiž bola zriadená Pracovná skupina na vysokej úrovni pre zamestnanosť a rast, ktorej úlohou bolo identifikovať politiky a nástroje na podporu obchodu a investícií medzi Európskou úniou a USA a preskúmať uskutočniteľnosť dohody o voľnom obchode. Tá nakoniec odporučila začať s rokovaniami.

Opatrný prístup

Podľa pôvodného plánu mali byť rokovania oficiálne spustené v polovici roka 2013, čomu predchádzalo aj udelenie mandátu Európskej komisii zastupovať pri nich členské štáty. Ani jedna udalosť sa však nezaobišla bez komplikácií.

Napriek deklarovaným benefítom obchodnej dohody si obe strany jasne uvedomovali citlivé témy, ktoré budú mať zásadný vplyv na vzájomné rokovania. Ide najmä o environmentálne štandardy, ochranu verejného zdravia, osobných údajov a otázka kultúrnej rozmanitosti.

Práve posledná menovaná bola v centre pozornosti ministrov zodpovedných za obchod pri udeľovaní mandátu Európskej komisii na začatie rozhovorov o voľnom obchode s USA. Rokovania trvali 12 hodín, pričom Francúzsko žiadalo vyňatie audiovizuálnych služieb v snahe o ochránenie európskej kultúry v oblasti filmu a hudby. Koncept kultúrnej výnimky uznáva, že kultúrna produkcia nie je tovarom ako iné a vládám umožňuje podporovať a chrániť vlastný filmový, rozhlasový a televízny priemysel.

Členské štáty majú pritom prísne kvóty na mieru európskeho obsahu vo vysielaní televízie a rozhlasu. Paríž okrem toho poukazyval na to, že európsky trh je už aj tak v oveľa väčšej miere otvorený americkému filmu, hudbe a televíznym programom, ako je to naopak. USA na druhej strane kritizovali kultúrnu výnimku ako štátny protekcionizmus škodlivý pre svetový obchod.

Ministri nakoniec ustúpili požiadavke Francúzska a audiovizuálne služby predbežne vyradili. To však neznamená, že v neskoršej fáze Európska komisia nemôže požiadať o rozšírenie mandátu aj o tento sektor.

O formálnom začiatku rokovaní lídri informovali počas summitu skupiny krajín G8, ktorý v Severnom Írsku hostil britský premiér David Cameron. Práve obchodná dohoda medzi dvoma najväčšími svetovými hospodárskymi blokmi by mala Veľkú Britániu motivovať k tomu, aby prehodnotila svoje úvahy o vystúpení z Európskej únie.

Škandalózný začiatok

Oficiálny začiatok rokovaní zatienil v júli odpočúvací škandal. Nemecký týždenník Der Spiegel zverejnil informácie o tom, že Spojené štáty odpočúvali európske inštitúcie a mali prístup aj k ich elektronickej komunikácii. Mali tak získavať interné informácie o nejednotných postojoch členských štátov týkajúcich sa globálnych otázok.

Európski predstavitelia boli šokovaní, znepokojení a netajili možné dôsledky na rokovania o voľnom obchode. Francúzska vláda či líder nemeckých sociálnych demokratov Peer Steinbrück dokonca navrhovali ich prerušenie, kým sa situácia nevyjasní.

Európska komisia a Európsky parlament nakoniec rokovania nepozastavili, no vznikli dve expertné skupiny na prešetrenie aktivít amerických spravodajských služieb a preskúmanie otázok súkromia a ochrany osobných údajov. Aktivity vyjednáčov aj vyšetrovateľov prebiehajú paralelne.

Výsledkom prvého týždenného kola rokovaní vo Washingtone bolo stanovenie postupov a cieľov v dvadsiatich rôznych oblastiach, ktoré bude Transatlantické

partnerstvo pokrývať – prístup na trh pre poľnohospodárske a priemyselné tovary, verejné obstarávanie, investície, oblasť energetiky a surovín, otázky regulácie, sanitárne a fyto-sanitárne opatrenia, služby, práva duševného vlastníctva, trvalo udržateľný rozvoj, malé a stredné podniky, riešenie sporov, konkurencia, zjednodušovanie colných procedúr, a tiež štátne podniky.

Vyjednávači zároveň určili oblasti, kde sa záujmy zhodujú, a v sporných bodoch začali pracovať na možnostiach, ako rozdiely preklenúť. Druhé kolo prebehne v októbri v Bruseli.

Kľúčové otázky

Najdiskutovanejšie sú rozdiely týkajúce sa poľnohospodárskeho sektora. Prípravu rokovaní sprevádzali palcové titulky upozorňujúce na to, že pulty európskych obchodov zaplaví mäso z klonovaných zvierat, geneticky modifikované potraviny či kuracie mäso ošetrované chlóróm.

Spojené štáty pritom dlhodobo kritizujú „nevedecký prístup“ EÚ k bezpečnosti potravín. Únia totiž v minulosti zakazovala dovoz geneticky modifikovaných plodín, hovädziny ošetrenej kyselinou mliečnou v snahe o zlikvidovanie patogénov či mäsa zo zvierat kŕmených hormónmi. EÚ začiatkom roka v snahe dokázať USA, že to s obchodnou dohodou myslí vážne, avizovala zrušenie zákazu dovozu živých amerických ošípaných a hovädzieho mäsa oplachovaného v kyseline. Mnohé produkty amerického agrosektora však nie sú na stoloch Európanov vítané, hoci sa Spojené štáty bránia rozsiahlymi dôkazmi o ich neškodnosti.

Práve čo najväčšie zníženie bariér importu geneticky upravovaných potravín do členských štátov je jedným z hlavných cieľov USA. V EÚ sa môžu predávať len tie, ktoré boli Európskym úradom pre bezpečnosť potravín schválené ako potraviny, krmivá alebo osivá. Podľa Európskej komisie nebudú mať rokovania vplyv na postupy pri uvádzaní geneticky modifikovaných organizmov na trh. Transatlantické partnerstvo má však prispieť k eliminovaniu dôsledkov tohto európskeho systému na obchod. Európska exekutíva tiež odmieta obavy, že európske supermarkety budú plné mäsa z amerických zvierat kŕmených hormónmi, a zdôrazňuje, že rokovania neohrozia zdravie spotrebiteľov za cenu obchodného zisku.

Jednou z komplikovaných otázok, ktorú budú musieť bloky preklenúť, je aj geografické označovanie pôvodu. Spor sa týka dovozu niektorých mliečnych výrobkov či vín. EÚ totiž sponchybňuje americkú produkciu syrov s názvami feta či mozzarella kvôli svojmu systému ochrany poľnohospodárskych produktov, potravín či nápojov, ktoré tradične pochádzajú z európskych regiónov.

Na druhej strane európski vyjednávači majú záujem o zrušenie alebo významné obmedzenie výnimky „Buy American“. Vďaka nej majú Spojené štáty viacero federálnych pravidiel verejného obstarávania, ktoré uprednostňuje americké firmy.

Aj vplyvom odpočúvacieho škandálu bude zásadnú rolu hrať otázka ochrany súkromia a osobných údajov. Európskych predstaviteľov v tomto smere už dlhšie znepokojujú aj internetoví giganti Google a Facebook. EÚ by rokovania

mohla využiť v rámci snahy o presadenie svojich štandardov týkajúcich sa ochrany osobných údajov na globálnej úrovni.

Pod priebeh rokovaní by sa mohla podpísať aj pripravovaná revízia európskej smernice o tabakových výrobkoch. Voči nej sa ohradilo viacero amerických senátorov, ktorí varovali pred dôsledkami jej prijatia na európsko-americké rokovania. Senát bude pritom hrať pri schvaľovaní obchodnej dohody významnú úlohu.

Vplyvom smernice by zdravotné varovania na obaloch tabakových výrobkoch mohli pokrývať 75 % plochy. Niektoré štáty zároveň môžu dobrovoľne zaviesť generické obaly bez obchodných značiek, log, farieb či akejkolvek grafiky. V tomto smere už pokročilo Írsko. Podľa amerických senátorov by však mohla vzniknúť neprehľadná mozaika regulácií v EÚ. Zároveň poukazujú na to, že Európa by takto mohla porušiť princípy ochrany duševného vlastníctva. Európske inštitúcie chcú pritom novú tabakovú reguláciu schváliť do konca tohto roka.

Foto: CreativeCommons/CT Senate Democrats

Pokrok rokovaní by mohol brzdiť aj sektor finančných služieb, ktorý sa USA zrejme budú snažiť vylúčiť z pôsobnosti obchodnej dohody. Hladko nebudú prebiehať ani diskusie o harmonizácii štandardov pre farmaceutický priemysel.

Po prvom kole rokovaní sa zatiaľ dá len veľmi ťažko odhadnúť, ako rýchlo, a či vôbec oba bloky nájdu spoločnú reč. Skepsa súvisí najmä s tým, či sa dá za plánované dva roky stihnúť to, čo Európskej únii s inými štátmi trvalo priemerne tri roky.

Vzhľadom na odhadované benefity však obe strany zatiaľ prekrývajú optimizmom a obavy zaháňajú ubezpečovaním, že dohoda nemusí byť za každú cenu. Európska komisia dokonca tvrdí, že ak by sa nepodarilo odbúrať všetky existujúce tarifné prekážky, aj skromnejšia dohoda na liberalizácii obchodu by podľa jej odhadov mohla znamenať ekonomický prínos v objeme 25 miliárd eur ročne. Je však jasné, že pôjde o vážny test vyjednávacích zručností oboch strán, a tiež schopnosti európskych inštitúcií udržať tromfy v tajnosti.

(Autorka je editorka portálu Euractiv.sk.)

Zora Hesová:

Egyptský demokratický experiment dostal, přinejmenším ve své první fázi, sotva rok. Volební období prvního egyptského civilního prezidenta bylo chaotické, konfliktní a polarizující. Nakonec skončilo náhle a paradoxně, jakýmsi opakováním původní revoluce: protesty zakončenými pučem. Ovšem na rozdíl od roku 2011 po posledním převratu nenásleduje otevřený vývoj, nýbrž represe obrácené proti původní vládnoucí straně a vláda armády.

Foto: CreativeCommons/Coventry Archives

Zdá se, že politická svoboda nepřinesla Egyptu novou politickou scénu, politickou konkurenci a větší zodpovědnost politiků vůči voličům, ale naopak politickou polarizaci, nekompromisní boj mezi novými a starými aktéry a eskalaci, která vrací na scénu bezpečnostní stát. Paradoxy egyptské demokratizace a zvláště jejich intenzita vedou k otázce, zda není potřeba nahlížet na egyptské změny jiným způsobem.

Kronika ohlášené války

Dne 3. července egyptská armáda zopakovala to, za co jí byly masy vděčné v roce 2011: sesadila prezidenta. Puči předcházely měsíce nespokojenosti, politických bitev, nakonec nevídaná vlna protestů, série ultimát, ale žádný pokus o kompromis či politické řešení.

Petiční kampani za odstoupení prezidenta a vyhlášení nových prezidentských voleb nebyla připisována velká šance na úspěch: apatie a únava z politiky byly po dvou a půl letech bouřlivé svobody a politických sporů cítit všude. Protestní výzva měla nečekaný úspěch, a to nejen díky masové mobilizaci, ale i pro eskalaci do krize, která nakonec vedla k nepolitickému řešení protestů.

Týden před ohlášenými demonstracemi, v pátek 21. 6., už demonstrovaly desetitisíce Mursího přívrženců na jeho podporu. Prvním faktorem eskalace byla očekávaná intervence armády, varující před propadem do chaosu a hlásící se ke své roli zachránce národních zájmů. Druhým faktorem byla neschopnost či neochota prezidenta rozptýlit napětí kompromisním postojem. Svůj velmi obecný návrh na proces ústavních změn obalil v dlouhém projevu dne 26. 6. do útoku na vnější a vnitřní nepřátele Egypta.

Poté co do ulic vyšly bezprecedentní počty kritiků Mursího, mu petiční hnutí Tamarrud vydalo své ultimátum, následované do několika hodin ultimátem armády. V tu chvíli bylo rozhodnuto: státní a soukromá média se chovala jako za druhé revoluce a davové očekávaly spásný zásah armády. Mursí se ve svém posledním pro-

EXPERIMENT, KTERÝ NIKDY NEZAČAL

jevu dne 2. 7. obrátil pouze na své příznivce. Další den prohlásil generál Sisi Mursího za odstaveného a armádu za zodpovědnou za další vývoj Egypta.

Třetí červenec znamenal rozdělení Egypta na dvě nestejně velké části: jedna oslavovala úspěch druhé revoluce jako naplnění lidové vůle, druhá naopak vnímala události jako křivdu, při níž byl její prezident svržen nezákonným pučem. Pat, který následoval, neměl jednoduché řešení. Umírněnější politici, jako liberál Muhammad Baradei a islámský intelektuál Selim el Awa, navrhovali dát záruky islamistům na účast v ústavním procesu a v budoucích volbách a nechat protesty postupně zeslábnout. Na jejich straně stála i delegace evropských a amerických vyjednávačů, kteří ovšem narazili na odmítání na straně islamistů.

Bezpečnostní řešení, které bylo nakonec přijato, rozdělení Egypta dokonalo. Tvrdé vyklizení protestních táborů dne 14. 8., systematické označování islamistů za teroristy a kampaň proti nim vedená státními i soukromými médii vedla k plné marginalizaci jednoho velkého politického proudu. I když se naplní část armádní road map k nové ústavě a volbám, o inkluzivním procesu už nebude možné určitou dobu hovořit. Skrze agresivní nacionalismus z něj byl vytlačen jiný, podobně netolerantní proud – politický islám.

Hlavní odpovědnost za eskalaci tak nese ten, kdo měl největší možnost se jí vyhnout, tedy nejprve prezident, potom generál Sisi. Je však zřejmé, že polarizace doprovázela Egypt od samotného začátku demokratického experimentu a každá ze stran přispěla k jejímu prohloubení.

Nekompromisní postoje

Jak konstatuje bývalý prominentní člen a dnes kritik Muslimského bratrstva Ibrahim Hudajbí, nic z toho, co se stalo, nebylo nevyhnutelné. Povolení egyptská politika ale byla vedena všemi aktéry krátkozrace: byla poznamenána neschopností vyjednávat, zaujímáním nekompromisních postojů a personalizací institucí.

Výčet momentů polarizace lze začít u státních institucí, které měnily podmínky výkonu moci takřkajíc za chodu. Vedle armády to byly i soudy. Muhammad Mursí vstupoval do svého volebního období nejen bez parlamentu, ale i s okleštěnými pravomocemi. Parlament v červnu 2012 rozpustil soud, sice legálně a na základě precedentu, ale v politicky velmi napjatý moment a bezpochyby na objednávku. Mursí později vládl sám či spolu se senátem, zvoleným s mizivou volební účastí. Armáda se pokusila převzít na sebe část prezidentských pravomocí dekretem těsně před jeho zvolením. Měsíc a půl po nástupu Mursí využil krize na Sinaji, odpověděl dekretem vlastním a (zřejmě po dohodě) vyměnil politické vedení armády. Výkon legitimní moci tedy začal krizí.

Druhým momentem polarizace byl ústavní proces. Proces nebyl veden konsensuálně. Volbami posílené islamistické strany prosazovaly v politizovaném ústavním sboru své vize ústavního pořádku. Výsledkem byl konfliktní proces, ne zcela koherentní text s několika zásadními islamistickými prvky a odpor celého liberálního křídla. Mursí dne 22. 11. 2012 využil úspěšného vyjednávání s hnutím Hamás, ústavním dekretem si присvojił téměř neomezené pravomoci, čímž vyvolal krizi a využil ji jako páku na ústavní výbor. Ten bez přítomnosti liberálů ústavu přijal. Listopadová krize byla doprovázena silnými demonstracemi a poprvé i násilnými střety mezi přívrženci Muslimského bratrstva a de-

monstrujícími. V reakci na nekompromisní postoje a mocenský přehmat Mursího se po dlouhé době liberální opozice spojila do Fronty národní spásy (NSF).

Mursí ani po referendu o ústavě neukázal schopnost řídit stát. Nezabránil ekonomickému propadu a zásobovací krizi, dále oslaboval státní instituce (např. nucenými odchody soudců do důchodu, výměnou vysokých úředníků či vměšováním do státních a soukromých médií) a dělal nepřipravená rozhodnutí (např. o přímé podpoře povstalců Sýrii) a manipulativní kroky (výpady proti šíitům a zahraničnímu vlivu na Egypt.) Místo působení jako národní instituce se Mursího pojetí funkce jeví jako nekompetentní, hájící zájmy pouze jedné strany a blokuující stávající instituce.

Třetím momentem byl postoj opozice. Krize aktivizovala Mursího oponenty. Armáda zůstala na okraji krize, ale v prosinci vyzvala k vyřešení sporů a poukázala na své poslání „chránit vyšší národní zájmy“. Půl roku po zvolení do funkce prezident Mursí sice splnil svůj slib a zajistil ústavu, ale její způsob přijetí a obsah byl pro liberální část nepřijatelný a NSF učinila z její změny svůj hlavní program. K Mursímu se koalice stavěla nekompromisně: dlouho váhala, zda se vůbec účastnit referenda o ústavě, poté odmítala volební zákon, navrhovaný egyptským senátem. Protestní hnutí zvané Tamarrud formulovalo svůj kritický postoj co možná nejobecněji, aby se k němu mohlo přihlásit celé spektrum nespokojených, ale také nekompromisně. Cílem protestu bylo „odebrat důvěru prezidentovi“ a vyvolat nové volby.

Politika bez institucí

Zásadním problémem egyptské vleklé krize byla neexistence parlamentu, ve kterém by se mohly politické konflikty jak ventilovat, tak i řešit legislativními akty. Místo toho se politika začala projednávat na ulici, v médiích a v paralelních virtuálních realitách.

Egyptský senát sice navrhl na jaře volební zákon, podle kterého se měly volby chystat, ten byl však rychle zapředen do právních sporů s egyptským ústavním soudem. Částečně v nich šlo o obranu proti výhodnému stanovování volebních okrsků ze strany Muslimského bratrstva, částečně o obstrukce, ale i o závažnější otázky. Spor zejména umožnil reinterpretovat ústavu směrem k poloprezidentskému systému, v němž by parlament měl větší slovo než to, které původně umožňoval nejasný text ústavy. Špatně vyjednaná ústava a napětí mezi různými státními institucemi potom hrozilo tím, že naprosto zásadní kroky jako volby se budou donekonečna protahovat. Na druhou stranu je třeba dodat, že prostor k opožděnému vyjednávání mezi institucemi tu byl, ale po puči, jak se zdá, se nadlouho podstatně smrškl.

Důsledkem průtahů a polarizace byla silná personalizace politických úřadů. Díky téměř exkluzivnímu výkonu legislativní a exekutivní moci padala celá odpovědnost právě na Mursího kabinet, který navíc nebyl připraven zvládat složité úkoly. Personalizace se projevila během protestů. Jediný spojující cíl – sesazení prezidenta Mursího – nebyl následován žádným jasným politickým požadavkem. Místo toho, aby liberálové využili nevídané šance – vlastnoručního znemožnění islamistů u moci – a zasadili se o její porážku ve volbách, s nadšením přistoupili na fyzické zničení celého hnutí, zcela zapomínaje na své liberální pozice.

Od Mursího se personalizovaná iniciativa přesunula na generála Sisího, šéfa armádního štábu. Ten sice oznámil poměrně rozumně znějící road map k novým volbám, ale potlačením Muslimského bratrstva nenaplnil její zásadní podmínku – národní smíření.

Místo obnovení politického procesu získává stávající moc legitimitu „přímo“, aklamací ulice a médií. Politické zkratky, populismus a démonizace (násilného) protivníka a argumentace dělá z hlasu hlas ulice jakousi náhražku demokratických protestů. Jak Mursí, tak i Sisí vyzývali své podpůrce, aby vyšli do ulic. Počty, místo právně ustanovených, procesů dávají dnes v Egyptě aktérům politickou legitimitu. Dnes armádě poplatná média opět vybičovaným nacionalismem soustředí zodpovědnost a moc do vůdcovství jedné osoby.

Absence politiky

V absenci funkčních institucí je Egypt od začátku revoluce řízen krizově, a tedy nesystematicky a ad hoc: pouze v krizích dochází k zásadním politickým rozhodnutím a posunům. Zdá se skoro, že vyvolávání krizí se stalo receptem egyptského vládnutí. To, co chybělo vládě armádní, vládě Mursího a zcela chybí i nadále, ovšem není zvládnání akutních konfliktů, ale zvládnání strukturálních slabostí egyptské infrastruktury, správy a státních služeb. Reformy nebyly započaty na žádné úrovni, nestaly se ani vážným politickým tématem. Amr Hamzáwí, akademik, který se vrátil do Egypta, aby se zapojil do tolik potřebné liberální politiky, dva roky po osvobození na Tahríru konstatuje smrt politiky.

Při pohledu na dnešní hlubokou polarizaci Egypta a navrátilivší se nacionalismus nelze než nedat Hamzáwímu za pravdu: Egypt se stále utváří jako národ a stát a ještě dlouho ne jako demokratická obec. Zřejmě bylo předčasné vítat začátek svobodné politiky v Egyptě. Ne proto, že by Egypt byl nějakým zásadním způsobem neschopen demokracie, ale spíše proto, že země, vycházející z půlstoletí armádní diktatury a čelící existenciálním problémům, si ještě neujasnila základní parametry politického boje a národního směřování. Tématem je stále ještě politika samotná: kdo má právo se jí účastnit, jakým způsobem nabývat a pozbývat moci a jaké mocenské zájmy zůstávají tabu. Podobně jako demokratizace na Balkánu přinesla nejprve nutnost definovat politickou obec národnostně (etnicky nebo politicky), tak demokratizace arabských zemí přináší nutnost definovat zejména meze výkonu moci a její úkoly. Podobně jako jinde jde o procesy silně konfliktovní a destabilizující, dokud nevznikne obecná shoda na základních pravidlech.

V Egyptě jde konkrétně o nutnost redefinovat politickou obec a politické procesy: národní identitu (ústavu), vztah většiny a menšiny, vztah k bezpečnostním složkám, odpovědnost vůči masám, záruky (ekonomické) stability a základních práv. Egyptští politici v tomto zatím byli neúspěšní. První šanci dostala nejsilnější strana, která se nepokusila způsob vládnutí změnit, postavit na národní koalici a definici obecných zájmů, ale hrála hru podle starých Mubárákových pravidel. Návrat armády a její bezpečnostní strategie pravděpodobně o něco opoždí pokus druhý. Egyptský paternalistický nacionalismus se nejspíš udrží u moci rok či více, ale sám sotva zemi stabilizuje. Aktivizované masy se znovu probudí, když bude jasné, že současná politika sotva řeší reálné problémy. Nadějí je, že na okraji krize a ve stabilizovanější době se začnou obnovovat instituce jako média, soudy, ministerstva, politické strany a Egypt se pomalu posune správnějším směrem.

(Autorka je analytička Asociácie pre medzinárodné otázky v Prahe.)

Jan Adamec:

ZEMAN RULEZI!

Tento rok je pro český politický život bez nadsázky přelomový. První přímá volba prezidenta vynesla na Pražský hrad „starého ještěra“. Zeman, deset let držící v „temnotě věků“, naplno využil šanci, kterou mu nabídly skandál Nagygate, krátkodobé zatčení tří bývalých poslanců ODS a odstoupení premiéra Petra Nečase.

Foto: Creative Commons/hrad.cz

V plné síle demonstroval svoji představu o faktickém výkonu prezidentské funkce ve formálně neprezidentském systému. Spoléhaje na silný mandát od voličů, množství oddaných příznivců a sympatizantů a také na své nemalé strategické a populistické schopnosti, jmenoval si svou vládu bez ohledu na rozložení politických sil v parlamentu. Ta sice nezískala důvěru, ale těch několik měsíců zemanovskému křídlu stačí, aby se „nabouralo“ do struktur moci a prosadilo své zájmy, ať už jsou jakékoliv – například personální změny na ministerstvech a ve státních firmách.

Zemanův vliv jde ale mnohem dál. Přes Pavla Rychetského a jím nově jmenované soudce může působit na Ústavní soud. Stojí za stranou SPOZ (Strana Práv Občanů ZEMANOVCÍ), jejíž funkcionáři se snaží z podpory silného prezidenta vytěžit co nejvíce – dostat se do parlamentu, a hrát tak roli rozhodujícího jazýčku na vahách při sestavování koalice se sociální demokracií. I v ní dokáže Zeman rozehrávat animozity mezi klíčovými hráči jejího vedení. Není tajemstvím, že řada vlivných členů ČSSD projevuje větší loajalitu k Zemanovi než ke svému předsedovi. Zdálo by se, že sociální demokraté vyhrají, aniž by museli hnout prstem, neboť veškerou práci za ně již udělala chaotická a skandály provázená vláda dua Nečas–Kalousek.

Právě toto sebeuspokojení se již sociální demokracii několikrát nevyplatilo. Možná i proto jsou někteří její lídři

trochu nervózní z nevýrazného předsedy strany Bohuslava Sobotky, pod jehož vedením jim hrozí, že opět „utrpí“ takové vítězství, které je nedostane k moci. Sociální demokracie naváže na svůj klasický program silného státu a vyššího zdanění. Zatím ale zaznívá spíše negativní vymezování se vůči oponentním subjektům. Pro ODS je poněkud trapné, že je již sociální demokracie nepovažuje za relevantní soupeře a svoji artilerii cílí na vůdčí osobnosti TOP 09 Miroslava Kalouska a Karla Schwarzenberga. Ti zase budují svoji kampaň na hrozbě zavedení „prezidentské diktatury“ v podobě spojeneckého bloku Zeman–SPOZ–ČSSD–KSČM.

Jen očekávané vítězství tak Sobotkovi stačit nebude. Musí být dostatečně přesvědčivé na to, aby byl schopen odrazit útoky svých oponentů a mohl se Zemanovi při sestavování vlády postavit jako rovnocenný partner. Prezident se totiž netají tím, že v případě očekávaného volebního vítězství v předčasných volbách to nebude Sobotka, kdo bude sestavovat kabinet. Zeman si také programově buduje dobré vztahy s komunisty tak, aby je mohl jako budoucí tvůrce vlády vtáhnout do koalice se sociální demokracií, tiché či otevřené.

Povolební scénáře ale mohou být různé. Je-li dění na levici více méně čitelné, pak na pravici kartami míchá více činitelů. Jmenováním Lívie Klausové velvyslankyní na Slovensku si prezident pojistil spojenectví Klausovo, a tedy i jeho příznivců, kterých také není málo. Netrpělivě vyhlížejí svého vůdce, jak se ujímá vedení a mobilizuje deklasovanou pravici. Při očekávaném pádu ODS z piedestalu vůdčí pravicové strany se začínají šikovat různé proudy v čele s „modrými sirotky“, kteří již prchají z potápějící se lodi a čekají na svého lídra – v současné situaci jím nemůže být nikdo jiný než právě Klaus.

Jakkoliv to zní nepravděpodobně, zvedne-li hozenou rukavici a zaštití-li nějaké pravicové hnutí (nejčastěji se hovoří o Suverenitě neúnavné politické matadorky Jany Bobošíkové), pak se v krajním případě může opakovat opoziční smlouva z roku 1998, kterou tehdy po předčasných volbách uzavřeli právě Zeman s Klausem jako předsedové ČSSD, respektive ODS. Šlo o jakýsi pakt o toleranci a neútočení, díky němuž mohla menšinová vláda v čele se Zemanem vládnout, aniž by se musela obávat vyslovení nedůvěry ze strany opozice.

Nemálo politiků i voličů se budí hrůzou z představy, jak prezident Zeman jmenuje premiérem Klause. Ostatně trefně to komentoval novinář Eric Best: Koupíte-li si Zemana, dostanete jako bonus i Klause. Na sněmovnu si ale brousí zuby další subjekty. Vedle tradičních stran jako zelení nebo lidovci, které si daly v minulém volebním období mocenskou „pauzu“ a hodlají těžit z poklesu pravicových stran, se minimálně dva subjekty – Úsvit přímé demokracie rozhodně ne zcela neúspěšného prezidentského kandidáta Tomia Okamury a hnutí ANO 2011 miliardáře Andreje Babiše – poperou o sněmovnu. Spíše ale půjde zase jen o volební matematiku, kolik komu tito „zloději“ uberou cenná procenta.

(Autor je historik.)

Patrycja Bukalska:

Môj syn Adam má 13 rokov a v septembri nastúpil na gymnázium. Nová skúsenosť, ale aj nové náklady. Ako mnoho iných rodičov v Poľsku, aj ja som mala problémy pokryť všetky náklady súvisiace so školskými pomôckami a ďalšími nevyhnutnosťami. Iba knihy stáli doteraz 130 eur, a to aj napriek tomu, že polovica bola z druhej ruky. Zošity, ceruzky, pastelky, školský výlet na posilnenie kolektívu v triede. Prvý septembrový týždeň stál 300 eur. Ešteže je mladší syn stále škôlkar a potrebuje len nové papuče a zubnú kefku. Budúci rok to už bude iné. Najvyšší čas začať šetriť.

Foto: Creative Commons/Daniel 1977

Vzdelávanie je v Poľsku na štátnych školách a univerzitách bezplatné. Napriek tomu sa každý rok začína diskusiou o zvyšujúcich sa nákladoch spojených so školskou dochádzkou. Táto suma sa mení od školy ku škole a aj v jednotlivých regiónoch, no v každom prípade dosiahne aspoň 230 eur. Predstava bezplatného školstva je až príliš idealistická. Výchova dieťaťa vždy stojí peniaze, ale v ťažkých ekonomických časoch by sa mohol problém drahých učebníc vyriešiť aj iným spôsobom. V súčasnosti závisí výber kníh na každý školský rok len od učiteľa alebo učiteľky a školy. Zároveň sa každým rokom knihy menia, vydavateľstvá predstavujú nové, opravené alebo rozšírené verzie. To sťažuje hľadanie kníh z druhej ruky alebo ich použitie po starších súrodencoch. Tí najchudobnejší síce môžu požiadať o finančnú podporu, ale ich rodinný príjem musí byť naozaj veľmi nízky a procedúra na získanie pomoci je pomerne zložitá.

Biznis so školskými knihami nie je nič iné než biznis, a dokonca celkom výnosný. Ročne sa v Poľsku vytlačia školské knihy v hodnote 193 miliónov eur. Trh s učebnicami z druhej ruky dosahuje niečo okolo 42,5 milióna eur. Vydavateľstvá a distribútori (ktorým ide aj 30 % z ceny knihy) nepociťujú potrebu znížiť svoje ceny. Myslím si, že školy by mali byť dôslednejšie vo svojom výbere a napríklad pripraviť pre študentov kompletne sety knižiek, ktoré by si mohli požičať aj od starších žiakov.

Problém drahého školského vybavenia nie je jediný, ktorý sa s príchodom školského roku v septembri rieši. Je ich hneď niekoľko: váha školských tašiek, kvalita jedla, ktoré ponúkajú školy – príliš veľa sladkého a nedostatok

„RATUJMY MALUCHY“

ovocia a zeleniny, nedostatok pohybu (podľa Ministerstva športu sa takmer 30 % žiakov snaží vyhnúť telesnej výchove, čo vedie k obezite a ďalším fyzickým ťažkostiam).

Stále sa opakujúcim problémom je, samozrejme, otázka výučby náboženstva na štátnych školách. Táto téma je zdrojom hádok dlhé roky, ale tento rok, dvadsať rokov od zavedenia náboženstva na školách, sa diskusie opäť rozvážnili. Podľa oficiálnych pravidiel si študenti môžu vybrať, či chcú navštevovať hodiny náboženstva (katolíckeho) alebo etiky. Napriek tomu sa takmer vo všetkých mestách vrátane Varšavy stretnete s tým, že etika žiakom ponúkaná nie je. V minulosti v tejto otázke štát a cirkev našli kompromis, no zdá sa, že ho budú musieť prehodnotiť. A najmä v dobe, kedy čoraz viac Poliakov odchádza z cirkvi, sa tento problém len tak ľahko nevytratí.

Žiadna z týchto vážnych úvah zatiaľ netrápi môjho mladšieho syna, ktorý má len päť rokov. Aj to sa však o rok zmení, pretože nastúpi do školy. V minulosti poľské deti nastupovali na základnú školu ako sedemročné. V roku 2009 prebehla reforma, ktorá vek znížila. Počas predchádzajúcich rokov sa mohli rodičia ešte rozhodnúť, či chcú, aby ich šesťročné dieťa zostalo v takzvanej nulte triede alebo nastúpilo štandardne do prvej. Veľa rodičov si myslí, že to ich deti okráda o detstvo, a zároveň sa obávajú, že školy nie sú pripravené pracovať s takými mladými deťmi. Obavy rodičov vyústili dokonca do obrovskej protestnej akcie pod názvom „Ratujmy maluchy“ (Zachráňme najmenších). Pod petíciu sa podpísalo takmer milión ľudí, ktorí žiadali referendum o zmene veku, v ktorom si deti sadnú do lavíc. Ministerstvo školstva zorganizovalo protiakciu, aby ukázalo výhody skoršieho vzdelávania, a za reformou si tvrdo stojí. Zároveň predstavilo aj výskum, ktorý mal odhadnúť písacie, čítacie a matematické schopnosti 6 a 7-ročných detí. Výsledky ukázali, že šesťročné deti, ktoré chodili do prvej triedy, sa učia oveľa rýchlejšie než tie, ktoré ostali v nultých ročníkoch (či už v škole alebo v škôlke).

Skutočným testom reformy bude budúci september, kedy všetky šesťročné deti budú musieť nastúpiť do školy. V septembri 2014 zároveň nastúpia do prvej triedy aj všetky sedemročné deti, takže počet prvákov sa zdvojnásobi (700 000 detí). Bude to ohromný tlak na školy, pretože niektoré sú už teraz beznádejne preplnené. Ministerka školstva Krystya Szumilas všetkých uisťuje, že školy sú pripravené čeliť tomuto náporu.

Máme pred sebou síce ešte celý rok, ale skutočne zhodnotiť reformu budeme vedieť až oveľa neskôr. Vek, v ktorom deti nastupujú do školy, je v konečnom dôsledku aj tak len jeden z mnohých faktorov formujúcich vzdelávací potenciál a úspešnosť žiakov. Známy profesor Philip Zimbardo prednedávnom vyhlásil, že obrovské množstvo poľských žiakov – takmer milión – trpí symptómami depresie. Podľa Zimbarda má každý piaty žiak alebo žiačka emocionálne problémy spojené so vzdelávaním. A to je reálny dôvod na obavy.

(Autorka je redaktorkou týždenníka *Tygodnik Powszechny*.)

Pavol Szalai:

Na jeseň príde na Slovensko po trinástich rokoch francúzsky prezident. Slovensko-francúzske vzťahy čerpajú z bohatej minulosti. Ak si však nenájdu novú tému, hrozí im úpadok.

Foto: Creative Commons/Francois Hollande

Slovensko a Francúzsko sú strategickí partneri. To aspoň tvrdí zmluva o spolupráci z roku 2008, ktorú podpísal slovenský premiér a francúzsky prezident. Pri pohľade na konkrétnu spoluprácu sa tieto slová zdajú prisilné. Napríklad slovenská sekcia na lýceu Camille Jullian v Bordeaux po 22 rokoch zaniká kvôli nezájmu slovenskej strany. Ako nedávno upozornil prekladateľ Peter Brabenec, Ministerstvo školstva SR už tretí rok jednoducho neorganizuje výber slovenských stredoškôľakov do Bordeaux. V minulom školskom roku skončili v Bordeaux poslední a v tomto roku zostanú miesta pre Slovákov zrejme neobsadené.

Odchod Slovákov z Akvitánska naznačuje problém slovensko-francúzskych vzťahov: rozpor medzi literou zmlúv a nedostatkom politickej vôle ich naplniť. Tieto vzťahy svojvoľne upadajú podobne ako slovenská sekcia na Camille Jullian. A to napriek bohatej, štefánikovskej minulosti, ktorá siaha od podpory Paríža pre vznik 1. ČSR cez česko-slovenské gymnaziálne sekcie vo Francúzsku až po účasť Francúzov na Slovenskom národnom povstaní.

Na jeseň sa naskytne symbolická šanca zachrániť ich: do Bratislavy pricestuje François Hollande. Hlavné mesto navštívi francúzsky prezident prvýkrát od roku 1990. S Robertom Ficom podpíšu nové „strategické partnerstvo“ a upadajúci zväzok sa pokúsia aspoň navonok oživiť. Avšak nepodarí sa im to, ak si tento vzťah nenájde nosnú tému, ktorá zabráni, aby sa stal len politickým medzičlánkom na ceste k zjednotenej Európe a druhotriednym cieľom francúzskej ekonomickej diplomacie.

Politický a ekonomickej kontext totiž slovensko-francúzskym vzťahom nepraje. Prehlbujúca sa európska integrácia prirodzene rozleptáva tradičné bilaterálne vzťahy. Lídri, teda Fico aj Hollande, sa pravidelne stretávajú v Bruseli a Európska komisia sa medzištátnym zväzkom mieša do kapusty svojimi

HOLLANDE V BRATISLAVE

pravidlami, politikou a peniazmi – napríklad vo výskume a nedá obísť.

Z Paríža je do Bratislavy stále ďalej aj kvôli pretrvávajúcej ekonomickej kríze a stupňujúcej sa súťaži o mimoeurópske trhy. Slovensko už nie je pre francúzske firmy tou rýchlo rastúcou ekonomikou s nízkymi daňami a kvalifikovanou pracovnou silou ako v minulom desaťročí. Dnes idú francúzske firmy radšej do Strednej Ázie, Indie a Číny, do Afriky a Južnej Ameriky. Nie náhodou sa GDF Suez a EDF tento rok zbavujú podielov v slovenskej energetike. Ich odchod zo Slovenského plynárenského priemyslu a zo Stredoslovenskej energetiky je súčasťou trendu.

Francúzska diplomacia so silným ekonomickej vektorom tento trend kopíruje: my nie sme jej prioritou. Francúzske ministerstvo zahraničia si utáhuje opasok a existujúce zdroje presúva – úplne pochopiteľne – do zaujímavejších krajín mimo Európy. Raz môže Quai d'Orsay jednoducho prijať rozhodnutie blízke zrušeniu svojej pobočky na Hlavnom námestí.

Napriek nepriaznivým podmienkam existujú dôvody, prečo zveľaďovať slovensko-francúzsky bilaterál. Po prvé, v európskom jadre, eurozóne, je Francúzsko naším kľúčovým partnerom. Vzájomná prepojenosť investíciami a obchodom síce zostáva menšia ako s Nemeckom, ale väčšia ako s Britániou, ktorá navyše eurom neplatí. Po druhé, oba štáty si môžu dávať lekcie o spravovaní štátu: Francúzsko o kvalitných zdravotníckych a sociálnych službách a Slovensko o reformách pracovného trhu a konkurencieschopnosti. Po tretie – a to je najdôležitejšie – Bratislava aj Paríž mienia aj po Fukušime naďalej rozvíjať jadrovú energetiku. V Európe po ich boku stoja už len Česko, Maďarsko, Fínsko a Veľká Británia (v poslednej menovanej dominuje francúzska EDF). Slovensko a Francúzsko by mali spolupracovať na jadrovom výskume napriek bezpečnostným a ekonomickej rizikám jadrovej energie – či práve kvôli nim.

Projekt V4G4, ktorý v júli odštartovali výskumné inštitúty vyšehradskej štvorky s podporou francúzskeho Komisiariátu pre atómovú energiu a obnoviteľné energie, môže byť prvou lastovičkou. Zapojené krajiny spoločne pracujú na vývoji novej generácie reaktorov, ktoré budú bezpečnejšie a lacnejšie. Tento nový európsky typ spolupráce by sa dal rozvinúť aj vo výskume spravovania jadrového odpadu, ktorý je Achillovou päťou jadrovej energetiky. Áno, takáto spolupráca je výhodná pre francúzsky jadrový konglomerát, ktorý sa u nás zaujíma o zákazky na dostavbu reaktorov, a Hollande zaň bude v Bratislave prirodzene lobbovať. Ale je výhodná pre ekonomiky, ktorých hlavný problém je nedostatok priemyselného výskumu?

Spolupráca v jadrovom výskume má oporu v „Slovensko-francúzskom strategickom partnerstve“ z roku 2008 a zrejme ju bude mať aj po Hollandovej návšteve v Bratislave. Ba čo viac, má potenciál stať sa onou nosnou témou slovensko-francúzskych vzťahov. Na to však potrebuje politickú podporu, ktorá sa postará o dostatočné financie. Ak na to Fico a Hollande nebudú na jeseň myslieť, môže skončiť rovnako ako slovenská sekcia na lýceu v Bordeaux.

(Autor je publicista. Vyštudoval európske záležitosti na Sciences Po v Paríži, v minulosti pracoval v EDF R&D.)

Rebecca Murray:

EDUARD KUKAN: ÚNIA SA Z OBJEKTÍVNYCH DÔVODOV V NAJBLIŽŠOM ČASE ROZŠIROVAŤ NEBUDE

Eduard Kukan sa považuje za „eurooptimistu“ a je presvedčený o tom, že balkánske krajiny majú v európskej rodine svoju budúcnosť. Od roku 2009 pôsobí ako poslanec Európskeho parlamentu za Európsku ľudovú stranu, a zároveň predsedá medziparlamentnej Delegácii pre vzťahy s Albánskom, Bosnou a Hercegovinou, Srbskom, Čiernou Horou a Kosovom. Najväčšiu časť svojej aktívnej politickej kariéry venoval diplomacii a zahraničnej politike, je trojnásobným ministrom zahraničných vecí a pôsobil ako veľvyslanec pri OSN. Aj v rozhovore sme hovorili najmä o budúcnosti rozširovania EÚ na západnom Balkáne. Podľa europoslancu Kukana je rozširovanie jednou z tých najpozitívnejších politických skúseností, ktoré doteraz Únia ukázala, a aj preto bude o niekoľko rokov určite pokračovať.

Foto: NATO.int

Chorvátsko sa 1. júla stalo 28. členským štátom EÚ. V akých oblastiach bude podľa Vás Chorvátsko najaktívnejšie a akým spôsobom môže ostatným krajinám západného Balkánu pomôcť v eurointegrácii?

Prijatie Chorvátska je skvelá správa pre celý západný Balkán a veľmi dôležitá aj zo širšieho pohľadu. Chorvátsko je pre ostatné krajiny regiónu pozitívnym príkladom a ukazuje im, že stať sa členom EÚ je stále možné. Niekedy, keď rokujeme s predstaviteľmi krajín, ktoré sa oň uchádzajú, hovoria nám, že ich ťaháme za nos, že si vymýšľame, že vytvárame rôzne dodatočné požiadavky. My im teraz už budeme môcť suverénne povedať: pozrite sa, keď si splníte domáce úlohy, je to možné, a Chorvátsko je toho dôkazom.

Chorvátsko bude, podľa môjho názoru, aktívne vystupovať v otázkach rozširovania EÚ smerom na Balkán. Chorvátski europoslanci už teraz veľmi aktívne v tejto oblasti pracujú. Aktívne bude určite aj v oblastiach ako cestovný ruch alebo doprava, keďže je v nich prirodzene silné.

Zároveň by som Vašu otázku preformuloval trochu inak. Budem rád, keď o Chorvátsku práve v mnohých oblastiach nebude počuť. Bude to totiž dôkazom toho, že funguje normálne. Niektorí kolegovia v EP sa obávajú najmä otázok týkajúcich sa justície, vymožitelnosti práva, korupcie atď. Takže ak nebudeme o Chorvátsku počuť, myslím si, že to bude pozitívny signál.

A ako Chorvátsko prijali v Únii ostatné krajiny?

Zo strany niektorých kolegov z krajín západnej Európy sa stretávam s tým, že sa na Chorvátsko ako nového člena Únie

pozerajú tak trochu cez prsty, zvysoka. My sme si tým prešli takisto. Prejavilo sa to napríklad počas hearingov o novom chorvátskom komisárovi Nevenovi Mimicovi. Objavovali sa zbytočne podozrievavé otázky. Nepôsobí to dobre. Chorvátsko navrhlo do tejto pozície najlepšieho odborníka. Je to profesionál, mnohí europoslanci ho poznajú. Bude mať dôležitú funkciu a verím, že sa s ňou vysporiada.

Ako sa bude ďalej vyvíjať rozširovanie EÚ? Pozastaví sa opäť na niekoľko rokov posúvanie hraníc Únie?

Áno, teraz bude nasledovať dlhšie časové obdobie bez rozširovania, ale z objektívnych dôvodov. Chorvátsko začalo rokovať v marci 2005 spolu s Tureckom a členom Únie sa stalo v roku 2013. Prístupové rokovania trvali osem rokov. To je dlhý čas. Čierna Hora rokuje od konca júna minulého roku. Keď k tomu prirátame minimálne tých osem rokov, do EÚ vstúpi okolo roku 2020. Skôr to určite nebude. Únia sa nebude v najbližšom čase rozširovať z technických a negociačných dôvodov, nie kvôli zlej stratégii alebo politike.

Ktorá krajina má k členstvu najbližšie?

Keby si to Island nebol rozmyslel, odpoveď by bola veľmi jednoduchá. Na Islande po voľbách nastúpila vláda, ktorá rozhodla, že o členstvo v EÚ nestojí.

V súčasnosti sa prístupové rokovania vedú s Čiernou Horou a Tureckom. Turecko to však podľa všetkého asi nebude. V januári 2014 by sa mali začať prístupové rokovania so Srbskom. Rokovania sa potom budú viesť s týmito krajinami súčasne. Myslím si, že rokovania s Čiernou Horou a Srbskom budú približne rovnako náročné, takže buď Čierna Hora alebo Srbsko, alebo spoločne.

V ktorých prístupových kapitolách má Čierna Hora stále medzery?

Ťažko povedať, pretože rokovania sa v podstate iba začali. Zo začiatku to išlo všetko až podozriavo hladko a ja som vždy hovoril, že si treba dávať pozor. Najväčšie problémy budú s korupciou a nezávislosťou justície. V krajine sa prevládalo mnoho afér s podozreniami na najvyšších štátnych predstaviteľov. Riešenie týchto problémov bude ťažšie, než sa predpokladalo.

Ako k tomuto problému pristupuje Únia?

Európska komisia používa v prípade Čiernej Hory novú metodológiu v prístupových rokovaniach. Začína sa najťažšími kapitolami 23 a 24, t. j. vymožitelnosť práva a reforma justície. A ukázalo sa, že to bol dobrý ťah. Ak sa kapitoly 23 a 24 otvárajú až na záver, vždy to trvá veľmi dlho. Ani s Chorvátskom si neboli všetci istí, či bolo všetko v týchto dvoch kapitolách splnené, ale rozhodlo sa, že ho treba prijať.

Všetci si pamätajú zlý príklad z prípadov Bulharska a Rumunska, kde politické posudzovanie situácie dostalo prednosť pred splnením všetkých kritérií. Nikto nechce, aby sa táto situácia zopakovala. Obe krajiny na to istým spôsobom doteraz doplácajú napríklad v otázkach vstupu do Schengenu alebo pri kritike Únie v oblasti vymožitelnosti práva, prípadne diskriminácii menšín. Čierna Hora musela mnohé otázky riešiť skôr, než dostala termín prístupových rokovaní. Mnohé zdanlivo jednoduché

problémy sprevádzali emotívne debaty, napríklad používanie jazyka v školách, ale vždy sa nakoniec vedeli dohodnúť a nájsť kompromis, čo sme hodnotili pozitívne. Nemyslím si však, že Čierna Hora bude mať počas prístupových rokovaní nejaké zásadné veľké problémy.

A ako sa podľa Vás vyrieši otázka používania eura v krajine, ktorá nie je oficiálne súčasťou eurozóny? Predstavuje vôbec tento fakt problém?

Je to zaujímavá situácia, ale nemyslím si, že by to predstavovalo problém pri prístupových rokovaníach. V Čiernej Hore, ale tiež napríklad v Kosove, sa používa euro ako národná mena bez toho, aby boli členmi eurozóny. Členstvo v eurozóne sa nenadobúda automaticky ani po pristúpení do EÚ. V súčasnosti však nemôže Európska centrálna banka zakázať žiadnej krajine používanie eura ako meny, avšak krajina, ktorá sa tak rozhodne, stráca vplyv na svoju menovú politiku. Čierna Hora tak aj napriek tomu, že euro používa, bude musieť splniť kritériá, ktoré ju budú oprávňovať na to, aby sa stala členom eurozóny.

Druhou krajinou, o ktorej ste hovorili, je Srbsko. Na júnovom summite sa predstavitelia EÚ zhodli, že prístupové rokovania sa začnú v januári 2014. Prečo nie skôr, keď zo všetkých strán počujeme o prelomových a pozitívnych krokoch v dialógu s Prištinou a aj na domácej pôde s príchodom novej vlády?

V prípade Srbska sa zo strany EÚ veľmi jasne uplatňuje princíp kondicionality a akýkoľvek ďalší posun na ceste do Bruselu sa viaže na to, akým spôsobom, ako seriózne a zodpovedne sa Belehrad bude správať v dialógu s Kosovom. A, samozrejme, ako bude implementovať dohody, ktoré sa dosiahli. V minulosti s tým boli určité problémy. Teraz sa Srbsko správa zodpovedne a dohody plní.

Január aj preto, lebo skutočný test srbsko-kosovských vzťahov bude 3. novembra, keď sa konajú lokálne voľby v Kosove. Bude to skutočná skúška toho, či bude srbsko-kosovský dialóg pokračovať a či je reálna nádej, že sa celá situácia rozuzlí a vyrieši. EÚ teraz čaká na to, akým spôsobom sa voľby uskutočnia, a či budú v poriadku. Ak sa voľby 3. novembra uskutočnia v súlade s dohodami a EÚ štandardmi, Srbsko by mohlo začať koncom januára rokovať.

Aké prekážky alebo negatívne scenáre by mohli nastať po novembrových voľbách, resp. počas nich?

Voľby budú len ťažko manipulovateľné. Budú na ne dohliadať OBSE, medzinárodní pozorovatelia aj EULEX. Európska únia vysiela pozorovaciu misiu v plnej zostave. Skôr pôjde o to, akým spôsobom sa k voľbám postavia kosovskí Srbi, či nebudú voľby sabotovať, či sa ich zúčastnia, v akom počte a podobne. Dohoda z 19. apríla hovorí o tom, že paralelné štruktúry, ktoré doteraz financovala vláda z Belehradu, sa majú zrušiť a včleniť do kosovských orgánov. Donedávna štyria starostovia srbských enkláv vyhlasovali, že je to neprijateľné a volieb sa nezúčastnia. Odvtedy sa situácia zmenila. V týchto voľbách sa naozaj ukáže politická vôľa a aj reálne možnosti srbskej vlády pozitívne ovplyvniť Srbov v Kosove, aby sa správali v súlade s dohodami. Vláda v Belehrade sa k tejto otázke stavia zatiaľ pozitívne. Je tiež dôležité, aby bol sever stabilnou súčasťou Kosova. Je to v záujme európskej budúcnosti Srbska.

Môže sa v tomto EÚ spolať na novú srbskú vládu? Po zvolení prezidenta aj zostavení vlády sa v Únii objavili isté obavy z minulosti jednotlivých vysokopostavených politikov, vrátane prezidenta Nikolića a premiéra Dačića. Ako sa spolupracuje s novou vládou a čo môžeme od nej očakávať v budúcnosti?

Áno, po posledných voľbách, keď sa do čela štátu dostala Srbská pokroková strana, sa aj v Bruseli objavili určité obavy, ako sa krajina bude vyvíjať. Možno nie až také veľké ako na Slovensku, kde o nich viacerí novinári písali ako o Miloševićových pohrobkoch (Nikolić bol vtedy podpredseda vlády a Dačić hovorcom Miloševića). V Bruseli sa prijal prístup, v rámci ktorého si všetci uvedomovali ich minulosť, ale zároveň sme im dali šancu a hodnotiť ich budeme podľa toho, ako sa budú správať odteraz. Tento postoj bol pretlmočený aj Nikolićovi, ktorý prišiel do Bruselu čoskoro po tom, ako sa stal prezidentom. Zhodli sa na ňom van Rompuy, Schulz, Barosso aj Ashton.

Prezident Nikolić sa správa zodpovedne, aj keď po nástupe do funkcie mal niekoľko politicky nevhodných a zlých vyhlásení. Poučil sa a teraz zohráva na politickej scéne pozitívnu úlohu. Vláda si môže byť istá, že v otázke európskej integrácie má jeho plnú podporu.

Ale musím povedať, že ich spôsob riadenia štátu a ich politika je príjemným prekvapením, ktoré ešte stále trvá. Pri zostavení vlády povedali, že je to vláda, ktorá chce do viesť Srbsko do EÚ, a skutočne sa tak podľa toho aj správajú. Všetky dohody sa plnia, nemôžeme im nič vyčítať a naše hodnotenie tejto vlády je pozitívne, bez akýchkoľvek rezervácií alebo dodatkov. Osobne neverím, že by mohlo dôjsť k takému zvratu, ktorý by pozastavil všetko, čo sa doteraz podarilo dosiahnuť.

Začiatok prístupových rokovaní takisto určite vyšle pozitívny signál do krajiny.

Samozrejme. Európska únia zohrala v dialógu medzi Belehradom a Prištinou, ktorý je pre ďalšie napredovanie kľúčový, naozaj rozhodujúcu úlohu. O vysokej predstaviteľke EÚ pre zahraničnú politiku barónke Ashton môžeme hovoriť všeličo, ale v tejto otázke jej určite patrí ocenenie a uznanie. Bol to projekt, do ktorého sa vrhla doslova osobne, a dokázala ho zatiaľ úspešne manažovať.

Dôležitým momentom bol aj fakt, že EÚ v tomto prípade naozaj hovorila jednotným hlasom, a to sa málokedy stáva. Pred dvoma rokmi by situácia, že si Hashim Thaçi a Ivica Dačić podávajú ruky, bola jednoducho nepredstaviteľná. Dnes sme si už na to doslova zvykli.

Raz počas návštevy Srbska sme mali po rokovaníach s Dačićom tlačovú konferenciu a najprovokatívnejšia otázka, ktorú si novinári mohli vymyslieť, bola, kedy si už konečne podá ruku s Thaçim. Dnes by sa to už nik nespýtal.

Akú úlohu zohralo v tomto procese Slovensko a ako sa zapájala slovenská diplomacia?

Slovenská diplomacia je na Balkáne tradične aktívna a aj v tomto prípade zohrávala pozitívnu úlohu. Dokázala mať vplyv na obe krajiny prostredníctvom svojich personálnych kontaktov. Obzvlášť dôležité je, že aj napriek faktu, že Slovensko je jednou z piatich krajín EÚ, ktoré nezávislosť Kosova neuznávajú, vieme zohrávať pozitívnu úlohu a naše aktivity

oceňujú aj v Kosove. Čiže je to také konštruktívne pôsobenie na obidvoch partnerov. Tento prístup tiež napríklad otvára dvere našim mimovládny organizáciám, ktoré v regióne pôsobia. Pre Slovensko je dôležité, aby bolo v Kosove prítomné a malo pozitívnu agendu. V tomto smere je potrebné oceniť napríklad aktivity spojené s rozvojovou pomocou, sprostredkovaním školení alebo návštev pre politikov, profesionálov a biznis. Toto je dôležitá, aj keď nepriama forma, akou sa reálne Slovensko zapája do diania v Kosove, napriek nášmu oficiálnemu stanovisku.

Zmení sa niečo na oficiálnom postoji Slovenska voči Kosovu podpísaním dohody z 19. apríla a jej úspešným implementovaním, alebo je prvý krok zo strany Srbska tým rozhodujúcim v otázke uznania?

Čo sa týka stanoviska Slovenska v prípade uznania nezávislosti Kosova, myslím si, že keď sa takéto rozhodnutie prijalo, bolo zodpovedné. Slovensko by malo dlhodobo skúmať vývoj situácie na Balkáne, pozorne sledovať dialóg medzi Belehradom a Prištinou, jeho výsledky a príslušne ich zhodnotiť.

Naše stanovisko je pre ďalšie členské štáty zaujímavé a fakt, že sme jednou z tých piatich krajín, ktoré Kosovo neuznáva, má aj určité pozitívne momenty. Jedným z nich je, že nás počúvajú pozornejšie, mnohí sa na nás obracajú, lebo máme svojím spôsobom výstredné postavenie. Toto výstredné postavenie však dopĺňujeme konštruktívnymi krokmi, ako som spomenul pred chvíľou.

Náš postoj je podľa mňa vyvážený. Spolupracujeme s Kosovom, v Prištine máme liason office, policajtov v EULEX-e, náš minister zahraničných vecí a európskych záležitostí navštívil Kosovo a naopak. Slovensko dokazuje, že hoci oficiálne neuznáva Kosovo, má s ním korektné vzťahy a pozitívnu spoluprácu. To Kosovčania oceňujú. Na druhej strane, Srbi nemajú pochybnosti o tom, že Slovensko podporuje Srbsko. Niekedy je však táto rétorika zneužívaná a treba s ňou nakladať opatrne. Preto sa naša pozícia určitým spôsobom dá využívať na aktívne politické pôsobenie. Zatiaľ sa na Slovensku o uznaní Kosova v politických kruhoch nehovorí. Osobne som presvedčený, že ak bude dialóg pokračovať ako doteraz, otázka uznania Kosova zo strany Slovenska sa stane aktuálnou. Bolo by rozumné a žiaduce, aby Slovensko správne zhodnotilo túto novú situáciu a zachovalo sa podľa nej.

Vráťme sa ešte k dohode z 19. apríla. Ako pokročila jej implementácia, ak opomenieme lokálne novembrové voľby? Ešte donedávna boli stále nedoriešené aj telekomunikácie, elektrina, teda technické záležitosti.

Súčasťou dohody je mnoho technických, konkrétnych otázok, ktoré majú priamy vplyv na život ľudí. Práve na poslednom stretnutí oboch premiérov 8. septembra v Bruseli sa vyriešili otázky telekomunikácií, energetiky a elektriny, a začnú sa postupne aplikovať. Kosovčania budú mať napríklad svoj medzinárodný kód +383. Osobne si myslím, že dnes už je dialóg nezvratný. Nevie si predstaviť, že by ho jedna zo strán zrušila.

Foto: Creative Commons/European Parliament

Tak, ako sme si predtým nevedeli predstaviť, že dvaja vedúci predstavitelia si podajú ruky.

Je to stále citlivá politická otázka. Netreba nič zbytočne preskačovať a urýchľovať. Vývoj by mal byť postupný, a najmä logický. Oficiálni srbskí predstavitelia síce stále používajú kliše, že Srbsko nikdy nemôže uznať nezávislosť provincie Kosovo, ale myslím si, že sa dostaneme k bodu, keď sa aj o tom začne diskutovať. Objektívne, Srbsko môže uznať Kosovo vtedy, ak zmení ústavu. Domnievam sa však, že najvyšší srbskí predstavitelia sú pripravení urobiť všetko pre to, aby dialóg úspešne pokračoval.

Prístupové rokovania sa dlhodobo snaží otvoriť aj Macedónsko. Je možné, že sa spor Macedónska a Grécka o názov krajiny v dohľadnej dobe rozuzlí a budeme svedkami podobne pozitívneho dialógu ako v prípade Srbska a Kosova? Môže pomôcť oslabená pozícia Grécka spôsobená jeho ekonomickými a finančnými problémami?

Táto otázka je veľmi depresívna a chápem aj frustráciu vedúcich politikov Macedónska, že sa nevyvíja ďalej. Správy o pokroku, ktoré Komisia vydáva vždy v októbri, už štvrtý alebo piatykrát konštatuje to isté. A síce, že Macedónsko spĺňa kodanské kritériá a Komisia navrhuje Európskej rade, aby určila termín pre začiatok prístupových rokovaní. Rezolúcia, ktorú pravidelne prijíma EP, podporuje toto odporúčanie EK. O rok znova tá istá formulácia, a nič sa nedeje.

Bez vyriešenia otázky názvu krajiny sa Macedónsko nebude môcť pohnúť ďalej. Je to naozaj veľmi smutné. Aj my sme si mysleli, že slabé postavenie Grécka v Únii spôsobené ekonomickými ťažkosťami možno situácii pomôže, no na v tejto otázke sa, bohužiaľ, nič nezmenilo. Ani dlhé pôsobenie veľvyslancu Nimitza, ktorý je prostredníkom rokovania, neprineslo doteraz žiadne riešenie. Jeho iniciatívy vyzerajú zakaždým nádejne, a zdá sa, že by s nimi mohli obe strany súhlasiť, no dohoda stále neexistuje.

Áká je v súčasnosti vnútropolitická situácia v Macedónsku a ako reagujú politici a občania na pretrvávajúcu patovú situáciu?

V poslednom čase je vnútropolitický vývoj napätejší. Najmä medzi vládou a opozíciou, v parlamente sa odohralo aj niekoľko veľmi nedôstojných udalostí. Opozícia sa vyhrážala bojkotom parlamentu a volieb, na čo následne pricestoval do krajiny komisár Füle a dvaja europoslanci, ktorí dokázali sprostredkovať vzájomnú dohodu. Opozícia prestala blokovať parlament, zúčastnila sa volieb a bola vytvorená komisia, ktorá mala preskúmať udalosti v parlamente. Dnes už ukončila prácu a prijala spoločné stanovisko.

V Bruseli začína byť citelná určitá skepsa kvôli stabilite vnútornej situácie a schopnosti vlády pokračovať v reformách. Dlhodobá stagnácia pôsobí na krajinu negatívne. Je neudržateľné, aby sme im ďalšie povedzme štyri roky hovorili, že síce spĺňajú všetky kritériá, ale prístupové rokovania sa nezačnú. Európska komisia sa snažila prísť s niekoľkými riešeniami. Jedným z nich bol HLAD – high level accession dialogue, v rámci ktorého Macedónčania rokovali za účasti komisára a predsedu vlády. Boli to také „prístupové rokovanie nanečisto“. Hovorili sme im, nech ich berú vážne, lebo ak sa začnú oficiálne prístu-

pové rokovania, to, čo sa dosiahlo v tomto vysokom dialógu, sa v nich bude môcť využiť. Teraz je prerušený. Macedónska vláda niekedy robí kroky, ktoré uvoľneniu situácie nepomáhajú. Zatiaľ sa neukazuje, že by sa dohoda o názve štátu približovala. Bez nej zrejme nebude ďalší pokrok Macedónska možný. Musíme jedine apelovať na obidve strany, aby prejavili dostatočnú politickú vyspelosť a našli názov, ktorý by odblokoval budúcu cestu Macedónska do EÚ.

O politickej vyspelosti alebo pokroku zrejme nemôžeme hovoriť ani v prípade Bosny a Hercegoviny.

V Bosne a Hercegovine nie je pokrok žiadny. Európske inštitúcie vyskúšali všetky možné druhy povzbudzovania, ale zatiaľ sa nič pozitívneho neudialo. Ak sa politici v Bosne a Hercegovine nedohodnú na tom, že sa naozaj chcú stať členom EÚ, potom som veľmi, veľmi skeptický. Ich terajšie správanie svedčí o tom, že nechcú, aby sa ich krajina stala členom EÚ. Je to možno veľmi smelé konštatovanie, ale nemáme nijaké dôkazy, ktoré by konkrétne hovorili o opaku.

Takže Bosna a Hercegovina nemá záujem o členstvo?

Zdá sa, že niektorým politikom táto situácia vyhovuje. Uznávam, že pokrok je veľmi ťažký. Ústava Bosny a Hercegoviny je prílohou Daytonskej zmluvy, a keď od nich chceme zmeny, objektívne nám povedia, že ich nemôžu spraviť, lebo medzinárodné spoločenstvo im dalo takú ústavu.

Ale na druhej strane, stále nie sú splnené ani niektoré jednoduché základné veci, ktoré EÚ od Bosny a Hercegoviny požaduje. Napríklad rozsudok Medzinárodného súdu pre ľudské práva v kauze Sejdič-Finči, ktorý hovorí, že aj národnostné menšiny alebo príslušníci iných menšín majú mať z ústavy možnosť kandidovať do funkcie. Už prešli minimálne štyri termíny, dokedy mali upraviť tento bod ústavy, a stále sa na tom nedokázali zhodnúť.

V čom je problém?

Je to politická záležitosť. Viacerí politici v Bosne a Hercegovine (napríklad Milorad Dodik, prezident Republiky Srbskej) tvrdia, že by to dokázali naformulovať a urobiť veľmi rýchlo. Ich návrh je podľa jeho slov aj prerokovaný so Seidičom a Finčim a obom sa pozdával. Ale potom sú ďalší politici, ktorí sa musia dohodnúť a každý chce iné ústupky. Je to také politické „wheeling and dealing“, a nakoniec sa nikdy nedohodnú. Zotrvávanie na svojich úzkych politických záujmoch naozaj bráni krajine, aby sa robili kroky, ktoré by ju posunuli dopredu. A krajina stagnuje.

Nehovorili sme ešte o Albánsku. Viedli ste pozorovaciu misiu v rámci júnových parlamentných volieb. Tie boli zhodnotené ako demokratické a bez väčších problémov. Albánsko tak môže počítat s pridelením štatútu kandidátskej krajiny, pretože hladký priebeh volieb bol jeho podmienkou. Ako sa budú ďalej vzťahy Albánska a EÚ vyvíjať?

Tento rok a tieto voľby sú pre Albánsko pozitívne. Odovzdanie moci prebehlo civilizovane a kultúrne. To, čo sme sa ich snažili naučiť za posledné roky, že dialóg a kompromisy sú spôsob, akým by sa mali politické strany dohodnúť, sa konečne prenáša do reality. Predseda vlády Sali Beriša priznal svoju porážku

a pogrataloval k víťazstvu Edimovi Ramovi, ktorý vyhlásil, že si treba opozíciu vážiť a keď bude vo funkcii, nebude sa nikomu mstíť.

Myslím si, že decembrová Rada im udelí štatút kandidátskej krajiny. Nevieť si predstaviť, čo by im v tom ešte mohlo brániť. Ak bude politický dialóg fungovať, Albánsko bude podľa môjho názoru na ceste integrácie pokračovať pomerne rýchlo. Kvôli politickým nezrovnalostiam a ambíciám vedúcich politikov už stratili dva roky. Viac určite nebudú chcieť. EÚ je v Albánsku veľmi populárna, obyčajní ľudia naozaj dúfajú, že sa vstupom do Únie mnohé veci pre nich pozitívne zmenia.

Môže pozitívny príklad Albánska, ktoré sa niekoľko rokov nevedelo rozvíjať, motivovať aj susedné Macedónsko a jeho domácu politickú scénu?

Albánsko by mohlo hrať veľmi pozitívnu úlohu jednak v celom regióne, ale aj v súvislosti s Macedónskom. Dúfajme, že to tak aj bude a z krajiny, ktorá stále nevedela splniť to, k čomu sa zaviazala, sa stane motor integrácie. Myslím si, že by si obyvatelia Albánska zaslúžili, aby mali vedenie, ktoré bude krajinu posúvať dopredu. V prípade budúceho politického vývoja vo vnútri Albánska som optimista.

Hovoríte, že obyvatelia Albánska sú pozitívne naladení voči EÚ. Čo ostatné krajiny na západnom Balkáne? V Srbsku popularita EÚ postupne upadá. V priebehu posledných dvoch rokov klesla dokonca zo 70 % pod 50 %.

V Srbsku je pokles spôsobený hlavne tým, že je tam veľmi zlá hospodárska situácia, vláda pomaly nemala ani na vyplácanie plátov, a keď sa ľudia majú takto zle, samozrejme to ovplyvní aj ich celkový názor. V súčasnosti majú prezident Nikolić aj vicepremiér Vučić v krajine autoritu a rešpekt a ľudia dajú na ich názor. Ale musia sa dostaviť aj reálne výsledky, lebo len veriť sa stále nedá.

V Chorvátsku je EÚ málo populárna, ale vo všetkých ostatných štátoch sú najmä mladí ľudia absolútne pro-EÚ a sú rovnako frustrovaní z toho, ako sa v ich krajinách vedie politika. V Čiernej Hore je obrovská podpora členstva v EÚ, v Albánsku tiež. Na udržanie dôvery je potrebné, aby vlády viedli zodpovednú politiku. Na druhej strane je nevyhnutné aj kredibilné správanie zo strany EÚ. To treba dodať jedným dychom. Keď im povieme, že ak zavedú takú a takú reformu, dostanú napríklad štatút kandidátskej krajiny, oni ju splnia, a my im povieme, no dobre, ale ešte toto... takto to nemôže byť. Nemôžeme robiť akési pokusy, alebo si zbytočne vymýšľať.

Určite súhlasím, že EÚ sa musí správať kredibilne. A je dobré, ak hovoríme aj o druhej strane. Ako bude, podľa Vás, vyzerat' samotná EÚ v čase ďalšieho rozširovania o niekoľko rokov? Bude sa postupne centralizovať, federalizovať, alebo nastane skôr pozvoľné uvoľňovanie? Do akej EÚ budú krajiny pravdepodobne vstupovať?

Samozrejme, EÚ sa vyvíja a bude musieť prijať niektoré reformy, ktoré podstatne ovplyvnia jej ďalšiu činnosť. Ak má platiť postulát, že EÚ chce hrať dôstojnú úlohu svetového hráča, bude musieť urýchliť svoj rozhodovací mechanizmus a postupovať jednotnejšie. Podľa mňa sa bude EÚ v istých oblastiach centralizovať a myslím si, že to je jediná objektívna možnosť byť

takou silou vo svete, akou chceme byť. Máme na to ambície aj možnosti. Rozhodne tento vývoj nebude na úkor nových členov, práve naopak, budú vstupovať do omnoho silnejšieho organizmu s rešpektom na medzinárodnej scéne. Rozširovanie EÚ bude určite pokračovať aj v budúcnosti. Je to jedna z pozitívnych politických skúseností, ktoré EÚ doteraz ukázala.

A čo Turecko? Kedy sa Únia rozšíri o túto krajinu? Alebo je to stratený prípad, rovnako z pohľadu Únie, ako aj z vnútra krajiny?

Turecko je jednou z dvoch krajín, ktoré v súčasnosti rokujú o členstve (spolu s Čiernou Horou), a prístupové rokovania začalo v rovnaký deň ako Chorvátsko. To je už niekoľko mesiacov členom EÚ. Doteraz uzavrelo len jednu kapitolu. Napriek tomu by som Turecko ako stratený prípad neoznačil, hoci doterajšie rokovania ukazujú, že je to veľmi zložitá. A spolupodieľa sa na tom aj Turecko.

Žiadnemu štátu, ktorý spĺňa kritériá vstupu do EÚ, by sa nemalo brániť stať sa členom. Ak bude turecká spoločnosť kompatibilná so spoločnosťami EÚ, ak tam bude legislatíva ako v EÚ, a uplatnená v praxi, nevidím problém. Len bud' me realisti; vidíme, že Turecko je pomaly veľmi unavené a otrávené z toho, ako tieto rokovania pokračujú, a počuť hlasy z najvyšších miest, že ak sa to bude takto naťahovať, rozmyslia si, či o to členstvo majú vôbec záujem. Opakujem: je to aj, alebo predovšetkým ich vinou.

Už dlhé roky sa hovorí aj o iných formách pridruzenia, napríklad privilegované partnerstvo, ktoré sa najviac spomína v Nemecku.

Áno, niektoré štáty na to majú iný názor. Myslím si, že by sme mali byť v tomto voči Turecku féroví. Je to jedna veľká, dôležitá krajina, ktorá hrá veľmi významnú úlohu. Napríklad aj ako člen NATO. Ak sa teda v EÚ dohodneme, že nie, treba im to povedať a nevymýšľať si o privilegovanom partnerstve, o rôznych iných vzťahoch.

A ako vidíte úlohu Slovenska, ak hovoríme o rozširovaní EÚ, o západnom Balkáne, ktorý je dlhodobo jednou zo zahraničnopolitických priorít Slovenka?

Čo sa týka Balkánu, tam má Slovensko naozaj svoju autoritu. To si treba udržiavať, kultivovať a myslím si, že aj EÚ to od nás očakáva. Na Balkáne máme špecifické postavenie a Únia prihliada na to, čo hovoríme. Zároveň je na západnom Balkáne ešte stále veľký priestor pre naše pôsobenie, vo všetkých štátoch, ktoré ešte rokujú a vidia sa v EÚ. Slovensko je pre tieto krajiny istým príkladom a vždy majú záujem o naše skúsenosti, rady, konzultácie.

Samozrejme, že aj v oblasti nášho najbližšieho susedstva by sme mali byť rovnako aktívni, snáď aktívnejší, aj v prípade Bieloruska, Ukrajiny. To sú veľmi dôležité štáty a malo by nám záležať na tom, aby sa tam postavenie a spolupráca s EÚ posilňovali. Ale netreba si klásť príliš mnoho cieľov. Na vyhlásenia o politike štyroch svetových strán sa vždy pozerám s úsmevom. Nemôžete mať 39 alebo viac priorít, lebo potom to už nie sú priority.

murray@sfpa.sk

Michal Hrušík
Perspektívy rozširovania EÚ na západnom Balkáne

Július Lőrincz
Bosna a Hercegovina: Maratón bude trvať dlho

Samuel Arbe
Nemilostný trojuholník: Srbsko, Kosovo a EÚ

Michal Hrušík:

Hoci bola bývalá Juhoslávia v mnohom pre vtedajšie Československo príťažlivým vzorom a juhoslovanský „červený pas“ jedným z najvyhl'adávanějších a najcennejších nielen v Európe, séria občianskych vojen uvrhla región do hlbkej krízy. Občania nových republík, ktorí boli celé desaťročia zvyknutí cestovať bez víz po celom svete, zrazu stáli dlhé rady pred západnými ambasádami, zažívali miestami až 40 %-nú nezamestnanosť a pozorovali každodenné vzd'áľovanie sa západného Balkánu od Európskej únie.

Foto: Creative Commons/bogdan.mohora

Posledné mesiace vniesli do regiónu istú dávku optimizmu – Chorvátsko sa stalo 28. členským štátom EÚ, Srbsko otvára prístupové rokovania, a Kosovo (Toto označenie nijakým spôsobom neprejudikuje pozíciu voči statusu a je v súlade s rezolúciou BR OSN 1244/99 a stanoviskom Medzinárodného súdneho dvora v súvislosti s vyhlásením nezávislosti Kosova.) stojí pred začiatkom rokovaní o Stabilizačnej a asociačnej dohode. Dobré známa balkánska rôznorodosť však existuje aj v rôznom stupni pripravenosti jednotlivých krajín vstúpiť do EÚ. Macedónsko či Bosna a Hercegovina stále bojujú s výraznými problémami, na ktoré i medzinárodné spoločenstvo len ťažko hľadá odpovede.

Pomalé poveljové začiatky

Najviditeľnejšie dôvody pomalšieho eurointegračného procesu v tejto časti Európy sú pomerne zrejme. Najhorší vojenský konflikt na európskom území od skončenia druhej svetovej vojny, nástup nacionalistických politických elít k moci a ekonomický úpadok, ktorý ich sprevádzal. Počas uplynulých pätnástich rokov sa dynamika politického vývoja na západnom Balkáne výrazne zmenila. Nacionalistická rétorika po ukončení konfliktov prestala byť pre časť obyvateľstva príťažlivou a do popredia sa dostávali otázky ekonomického rozvoja a integračného procesu. Zahraničná finančná pomoc, ktorá bola pre obnovu infraštruktúry mimoriadne dôležitá, začala byť podmienená bezproblémovou spoluprácou s Medzinárodným trestným tribunálom pre bývalú Juhosláviu a zavádzaním štandardov, ktoré rešpektujú princípy právneho štátu a ľudské práva. Na čelo viacerých krajín sa dostali predstavitelia novej politickej garnitúry, ktorá jednohlasne tľmočila svojim voličom členstvo v EÚ ako prioritu číslo jeden. Zdalo sa, že Miloševićov izolacionizmus a Tudjmanov odpor k regionálnej spolupráci boli postupne odsúdené na zánik. Po niekoľkoročnom zdanlivom pade sa európska integrácia v regióne opätovne rozbieha. Základná otázka, ktorú si spoločne

PERSPEKTÍVY ROZŠIROVANIA EÚ NA ZÁPADNOM BALKÁNE

kladie balkánska verejnosť i úradníci z Bruselu, je, aké sú ďalšie vyhliadky juhoslovanských nástupníckych republík na ich európskej ceste?

Prísnejšie pravidlá hry

Za posledné desaťročia sa okrem regiónu prirodzene menila aj Európska únia, a to v súlade s nadobudnutými skúsenosťami a meniacimi sa prioritami. Kritériá, ktoré boli pre vstup dostačujúce pred desiatimi rokmi, sú dnes očividne náročnejšie a rozširovací proces presunul svoje ťažisko z politických priorit na napĺňanie technických aspektov v rámci jednotlivých kapitol. Konkrétne spĺňanie kodanských kritérií je však predmetom subjektívnej interpretácie jednotlivých členských štátov, ktorých pohľad na ďalšie posúvanie hraníc EÚ je dnes výrazne odlišný, než bol napríklad v roku 2004. Medzi „starými“ členmi vtedy do istej miery prevládol politicky motivovaný postoj otvárajúci brány EÚ niekdajším socialistickým krajinám a sovietskym satelitom. O tri roky neskôr bola táto politika prížmurovania oboch očí nad konkrétnymi nedostatkami ešte stále natoľko silná, že sa vonkajšie hranice EÚ posunuli smerom na východ – do Rumunska a Bulharska.

Odvtedy do hry vstúpilo niekoľko nových kľúčových faktorov. Po prvé, globálna ekonomická kríza, ktorá oslabilu spoločnú európsku menu a odhalila významné problémy v ekonomickom fungovaní množstva členských štátov. Okrem toho zohralo rolu aj poučenie sa z dvoch posledných vln rozširovania, ktoré presvedčilo veľkú časť EÚ, že získanie členstva nie je automatickým všeliekom na rôzne vnútorné problémy uchádzačov, a že tieto problémy je nutné vyriešiť ešte pred samotným vstupom. EÚ sa v dôsledku prijatia dvanástich nových členov musela zrazu zaoberať zmrazeným etnickým konfliktom na jej hraniciach (Cyprus), neschopnosťou ráznejšie sa zaoberať bojom proti korupcii (Bulharsko) či veľkými hospodárskymi ťažkosťami a rastúcou migráciou (Rumunsko). Došlo tak k logickému posunu kritérií vo všetkých fázach prístupového procesu, počnúc vyššími nárokmi na otvorenie prístupových rokovaní, ktoré nedávno pocítilo Srbsko, a končiac tzv. novým prístupom Európskej komisie pri posudzovaní kapitol 23 a 24. Nový prístup už stihol ovplyvniť vzťahy s Čiernou Hrou a čoskoro bude aplikovaný aj na Srbsko. Tento koncept bol predstavený v novembri 2011 s cieľom zabezpečiť dôslednú reformu správneho a súdneho systému, vybudovanie dôveryhodných inštitúcií, posilnenie právneho štátu a boj s organizovaným zločinom a korupciou. Kľúčovým prvkom v novom prístupe sú tzv. predbežné kritériá, ktoré sa stanovujú ad hoc v problémových oblastiach jednotlivých kapitol. Poskytujú tak krajine časový priestor na nápravu a dosiahnutie pokroku, a zároveň umožňujú dôslednejšie monitorovanie dosahovaných výsledkov zo strany EÚ. Dôležitým prvkom je, že v prípade meškania rokovaní v kapitolách 23 a 24 môže Komisia pozastaviť rokovania v iných kapitolách, čo v prípade Srbska hrozí i v novej kapitole 35 (normalizácia vzťahov s Kosovom). Popritom je jasné, že ak by boli podobne sprísnené kritériá aplikované už v roku 2004, Slovensko spoločne s väčšinou vtedajších nových členských štátov by na členstvo čakalo ešte pekných pár rokov.

Sprísnenie kritérií však neznamená, že sa nedajú splniť. V marci 2012 sa Srbsko stalo kandidátskou krajinou a o tri me-

siace potom začala Čierna Hora prístupové rokovania. V decembri 2012 závery Rady pozitívne zhodnotili pokrok, aký dosiahlo Srbsko i Kosovo, pričom Komisia vo svojej hodnotiacej správe v apríli 2013 odporučila otvorenie prístupových rokovaní so Srbskom, ako aj začatie rokovaní o Stabilizačnej a asociačnej dohode s Kosovom. V júni 2012 sa Európska rada vyslovila v oboch prípadoch v zásade pozitívne, hoci v prípade Srbska bude nutné ešte dodatočné schválenie rokovacieho rámca. Otvorenie rokovaní je naplánované najneskôr v januári 2014. Posledným najvýraznejším pozitívnym príkladom je vstup Chorvátska do EÚ k 1. júlu 2013. Ostatné krajiny čaká ešte dlhá cesta a je nepravdepodobné, že ktorákolvek z nich uzavrie prístupové rokovania a vstúpi do EÚ pred rokom 2020 (pre porovnanie: Slovensku trvalo uzatvorenie rokovaní iba dva roky, Chorvátsku šesť, ale napr. Turecko ich vedie už osem rokov a to bez výraznejšieho progresu). Príkladmi dlhodobej stagnácie a neschopnosti politicky vymanévrať krajinu z rôznych slepých uličiek sú hlavne Macedónsko a Bosna a Hercegovina, i keď v oboch prípadoch zohrávajú rolu mierne odlišné faktory.

Dialóg Belehrad – Priština ako pozitívny príklad

Výsledky srbského volebného roka 2012 boli pre väčšinu zahraničných pozorovateľov pomerne prekvapivé (na prehru favorizovaného prezidentského kandidáta Borisa Tadića by si pred druhým kolom volieb stavil len málokto), a zároveň sa okamžite premietli do konkrétnych obáv o ďalší vývoj krajiny. Predchádzajúca vláda Demokratickej strany pod silným vplyvom prezidenta Tadića bola voči požiadavkám prichádzajúcim z Bruselu ústretová, nanešťastie, často len v rétorickej rovine. Termín „európske hodnoty“, vytrvalo opakovaný takmer pri každej príležitosti, sa stal takým sprofanovaným a vyprázdneným slovným spojením, že naň začali byť občania Srbska alergickí. Napriek imidžu prozápadných a demokratických politikov nedokázali Tadić a spol. v krajine udržať ani pomerne vysokú podporu verejnej mienky vstupu do EÚ. Zo slušných 71 % v roku 2009 padla v priebehu dvoch rokov na približne 40 %. Vláda bola dlhodobo kritizovaná kvôli slabým výsledkom v boji proti korupcii, neschopnosti realizovať reformu súdnictva a slabému posunu v procese normalizácie vzťahov s Prištinou. Narastajúca averzia veľkej časti voličov voči deklaratórnemu spôsobu vládnutia demokratov sa premietla aj do volebných výsledkov. Prezidentskej funkcie sa ujal Tomislav Nikolić, ktorý v druhom kole získal o tesné 2 % hlasov viac než jeho hlavný súper Boris Tadić. Vládu sformovala koalícia Srbskej pokrokovej strany (SNS), Socialistickej strany Srbska (SPS) a Zjednotených regiónov Srbska (URS) s pohodlnou parlamentnou väčšinou, ktorú časť západných analytikov charakterizovala ako nacionálno-populistické zoskupenie vracajúce Srbsko do 90. rokov.

Nebolo také ťažké pochopiť, odkiaľ tieto negatívne vymedzenia čerpali svoje opodstatnenie. Nový prezident Nikolić bol dlhoročným zástupcom Vojislava Šešelja v Srbskej radikálnej strane, ktorý nielenže obhajoval koncept takzvaného Veľkého Srbska na pomyselných hraniciach chorvátskych miest Karlovac-Ogulin-Karlobag-Virovitica, ale v minulosti tiež vyhlásil, že pre Srbsko by bolo výhodnejšie spojiť sa v štátnej únii s Ruskom a Bieloruskom, a nie vstup do EÚ. Nikolić a významná časť radikálov postupne pochopili, že umiernený nacionalizmus im prinesie väčšiu popularitu a vyšší volebný zisk, v roku 2008

svoju materskú stranu opustili a vytvorili nové politické zoskupenie Srbská pokrovová strana (Srpska napredna stranka). SNS je dnes suverénne najsilnejším srbským politickým subjektom s približne 40 %-nou podporou v prieskumoch verejnej mienky.

Počas svojej volebnej kampane sa Nikolić okrem iného prezentoval kontroverzným výrokom, že chorvátsky Vukovar (ktorý bol v roku 1991 de facto zrovnaný so zemou srbskými jednotkami) je srbským mestom, čo viedlo k neúčasti chorvátskeho prezidenta Josipovića na Nikolićovej inaugurácii. Aj ďalší dôležití predstavitelia novej vlády si priniesli so sebou svoje „politické bremená“ z 90. rokov – nový premiér Ivica Dačić dlhodobo pôsobil ako Miloševićov hovorca, kým podpredseda vlády Aleksander Vučić bol ako niekdajší minister informácií neslávne známym autorom zákona, ktorý umožňoval sankcionovanie nezávislých novinárov zameraných proti Miloševićovmu režimu. V Bruseli sa tak celkom oprávnene obávali, že sa Srbsko postupne vráti k izolácii a nepriateľskej rétorike. V srbských mestách poznačených citelnou politickou apatiou, naopak, vládlo presvedčenie, že horšie obdobie než Tadićova stagnácia už prísť nemôže.

Dva roky práce

A v mnohom mali pravdu. Nová vláda dosiahla podľa vyjadrení viacerých európskych politikov za niekoľko mesiacov väčší pokrok než predchádzajúca garnitúra za štyri roky. Nikolić a spol. sa okrem iného dokázali zbaviť okázalého nacionalizmu a stavať na pragmatickú kartu spolupráce a kompromisov. Srbský prezident sa v interview pre bosnijsku televíziu verejne ospravedlnil za zločiny spáchané v Srebrenici a premiér Dačić opakovane vyhlásil, že strata Kosova je nezvratným faktom, pričom Belehrad sa musí teraz sústrediť na dialóg s Prištinou v rámci kontinuálnej normalizácie vzťahov. Dialóg bol z úrovne technických tímov prenesený na úroveň premiérov, a došlo aj k historickému stretnutiu Nikolića s kosovskou prezidentkou Atifete Jahjagou. Do procesu sa aktívne zapojila aj európska diplomacia prostredníctvom vysokej predstaviteľky Catherine Ashton, a 19. apríla 2013 bola v Bruseli podpísaná kľúčová dohoda, ktorá upravuje najproblematickejší aspekt vzťahov Belehradu a Prištiny – postavenie kosovských Srbov v severnom Kosove. Dialóg, momentálne zameraný najmä na technické otázky energetiky a telekomunikácií, stále pokračuje, a prvé výsledky v podobe postupnej integrácie srbských paralelných štruktúr na severe do kosovských inštitúcií sa už objavujú.

Progres, ktorý Belehrad a Priština spoločne dosiahli, bol reflektovaný v spomínanom rozhodnutí Európskej rady z 28. júna, ktoré posúva Srbsko aj Kosovo o krok bližšie k EÚ. Jediným odporcom bezpodmienečného otvorenia rokovaní so Srbskom bolo Nemecko kvôli komplikovanej vnútro politickej situácii v kontexte blížiacich sa parlamentných volieb. Ďalšie rozširovanie EÚ totiž podporuje iba približne 20 % nemeckej verejnosti. Aj zásluhou slovenskej diplomacie v koordinácii s ďalšími krajinami V4 nedošlo k narušeniu paralelného prístupu k Srbsku a Kosovu, čo by s najväčšou pravdepodobnosťou viedlo k ohrozeniu dialógu a negácii už dosiahnutých výsledkov. V prípade pozitívneho rozhodnutia pre Kosovo a negatívneho pre Srbsko, čo bol scenár presadzovaný nemeckou stranou, by Srbsko zrejme stratilo motiváciu naďalej participovať na dialógu s Prištinou. Utrpela by aj legitimita vládnej koalície,

ktorá ako hlavný argument pre kompromisy v kosovskej otázke uvádza ich nutnosť pre napredovanie v integračnom procese. V auguste 2013 prebehla v Srbsku rekonštrukcia vlády a strana URS odišla do opozície. Ale zároveň sa posilnili aj tendencie aktívnej spolupráce s EÚ v otázkach Kosova a vnútropolitických reforiem. Je pravdepodobné, že Srbsko sa už z tejto cesty zásadne neodchýli. Najbližším testom budú blížiac sa novembrové lokálne voľby v Kosove, ktoré predstavujú jeden z kľúčových bodov bruselskej dohody. Po voľbách sa v Kosove sformuje Združenie srbských obcí ako oficiálny orgán reprezentujúci kosovských Srbov, a zároveň bude fungovať v rámci kosovského legislatívneho rámca.

V Kosove je situácia omnoho komplikovanejšia. Prištinská administratíva sa čoraz intenzívnejšie snaží presadiť ukončenie výkonného mandátu misie EULEX v roku 2014, aby tým v prvom rade potvrdila plnú suverenitu Kosova aj v očiach krajín, ktoré neuznali jeho samostatnosť. Je však pravdepodobné, že pre kosovskú vládu predstavuje obmedzenie kompetencií EULEX-u možnosť zamiest množstvo nepohodlných káz týkajúcich sa hlavne vojnových zločinov a korupcie pod koberec. Jasne sa to ukázalo krátko po nedávnom zatknutí siedmich niekdajších vysokopostavených členov UÇK obvinených z vojnových zločinov, keď bola misia EULEX prištinskou administratívou tvrdo kritizovaná, či v prípade neprípustného zasahovania vlády do súdneho procesu s niekdajším veliteľom UÇK Fatmirom Limajom.

Thačiči vláda stále neprijala ani volebnú reformu, čo v medzinárodných kruhoch vyvoláva silné obavy z početných volebných manipulácií pripomínajúcich voľby v roku 2010. Problémom posledných volieb okrem manipulácií bola aj skutočnosť,

že zainteresovaní aktéri sa zmožili iba na nevýrazný protest, čo Prištinu vonkoncom nepresvedčilo o potrebe skončiť s podobnými praktikami. Napriek optimistickým prognózam kosovskej vlády o rýchlom napredovaní v integračnom procese je namiesto opatrnosti. Kosovo za okolitými krajinami výrazne zaostáva nielen v politických otázkach (integrácia etnických menšín, nezávislosť súdництва, efektívny boj proti korupcii), ale i v ekonomike. Nezamestnanosť v krajine dosahuje až 45 % a atraktivita pre zahraničné investície stále nie je príliš vysoká.

Zablokované Macedónsko a stagnujúca Bosna

Európska komisia vo svojich hodnotiacich správach dlhodobo odporúča otvorenie prístupových rokovaní s Macedónskom, ktoré je kandidátskou krajinou už od roku 2005. Ale keďže je pre ďalší postup nevyhnutný konsenzus všetkých členských štátov, grécke veto postačuje na trvalé zablokovanie krajiny. Dialóg o názve krajiny je dlhodobo na mŕtvom bode, hoci najnovšia iniciatíva macedónskeho premiéra Gruevského sformovať vyjednávacími tímami, ktoré by rokovali priamo so splnomocnencom OSN Nimetzom, je hodnotená pozitívne. Uvidíme, nakoľko konštruktívna bude grécka odpoveď.

Ani na domácej pôde nie je situácia bezproblémová. Od zablokovania členstva Macedónska v NATO na summite v Bukurešti v roku 2008 v krajine cítiť nacionalizáciu macedónskej vlády. Odráža sa nielen v zhoršených vzťahoch s približne tridsaťpercentnou albánskou menšinou, ale aj v kontroverznom projekte Skopje 2014, ktorý je zameraný na umelé budovanie staronovej „antickej“ macedónskej identity. Patový stav v pro-

Foto: Creative Commons/JEF Kosovo

cese euroatlantickej integrácie je potenciálnou časovanou bombou. Akonáhle sa susednému Albánsku podarí prekonať vnútropolitické problémy a krajina sa posunie bližšie k EÚ, frustrácia albánskej menšiny v Macedónsku sa výrazne prehľbi.

Tento scenár je pritom zrejme len otázkou času, keďže Albánsko je etnicky de facto homogénnou krajinou s usporiadanými susedskými vzťahmi, a môže sa tak v prístupovom procese sústrediť výlučne na vlastnú vnútropolitickú agendu bez nutnosti riešiť komplikácie vyplývajúce z etnických vzťahov. Absencia výraznejšieho pokroku tak môže viesť k opakovaniu scenára z roku 2001, keď sa Macedónsko ocitlo na prahu občianskej vojny v dôsledku rastúcich požiadaviek albánskej menšiny na poskytnutie dostatočného stupňa autonómie. Ohridská zmluva síce tento konflikt o pár mesiacov neskôr zažehnala, no nevyriešila – hoci je postavenie macedónskych Albáncov výrazne lepšie než pred rokom 2001, segregácia oboch etník je pomerne veľká, vzájomné vzťahy sú obzvlášť v hlavnom meste Skopje napäté a demografická krivka narastá v prospech Albáncov. Od medzinárodného spoločenstva by sa tak očakávala omnoho väčšia angažovanosť – výsledky dialógu Belehrad – Priština sú jasným dôkazom, že kompromisy sú možné aj na Balkáne.

Bosna a Hercegovina je náročný príbeh s nejasným koncom. Základný kameň niekdajšej Juhoslávie je dnes na Balkáne etnicky najzmiešanejšou krajinou s komplikovaným politickým systémom. Niektorí odvážnejší analytici ho nazývajú konsociačnou demokraciou – bohužiaľ, bez jedného zásadného prvku, a síce ochoty dosiahnuť spoločný výsledok. Počas rokovani s EÚ sa najčastejšie spomína tzv. prípad Sejdić-Finci (rozsudok ECHR zakazujúci diskrimináciu kandidátov vo voľbách na základe etnickej príslušnosti, ktorý zatiaľ nebol implementovaný). V prípade Bosny ide len o špičku ľadovca. Inštitútu vysokého predstaviteľa chýba niekdajšia autorita a politické spektrum je tvorené etnickými stranami, ktorým konzervovanosť súčasného systému vyhovuje, pretože ukotvuje ich mocenské postavenie. Apely medzinárodného spoločenstva už vonkoncom nie sú brané v krajine vážne, a obvykle sa obrátia proti ich pôvodcom s poukazom na to, že bosnianski predstavitelia sami najlepšie vedia, čo je pre ich krajinu dobré. Nedávne masové demonštrácie v Sarajeve, ktoré podnietila neschopnosť federálnych orgánov prijať zákon o prideľovaní rodných čísel, síce boli istým znakom pomaly pretekajúceho pohára verejnej trpezlivosti, ďalekosiahle výsledky sa, pochopiteľne, nedostavili. BaH sa na svojej ceste do EÚ nemôže posunúť ďalej bez významnej reformy patového politického systému, a zároveň je nemožné takúto reformu iniciovať bez konsenzu všetkých troch hlavných etnických komunit.

V budúcnosti sa, žiaľ, v oboch prípadoch predpokladajú skôr negatívne scenáre. Macedónske problémy v podobe komplikovaných vzťahov s albánskou menšinou a nevyriešených sporov so susedným Gréckom sú horúcim zemiakom, s ktorým si zdanlivo nikto nevie poradiť. Jedinou šancou je zrejme výrazný ústup macedónskej vlády zo svojej pozície, keďže postavenie Grécka je napriek svojej maximalistickej politike jednoznačne výhodnejšie. V Macedónsku zrejme momentálne nenájdeme politika s takou veľkou mierou verejnej podpory, akú má napríklad srbský podpredseda vlády Vučić, ktorý by si mohol dovoliť prijať nepopulárne riešenia bez nutnosti ak-

ceptovať následnú politickú porážku. Vyriešenie otázky názvu štátu je však nutné. Bez nej nie je možné v integrácii ďalej napredovať.

Otázku Bosny a Hercegoviny už natoľko nekomplikujú susedné štáty, ktoré sa omnoho viac sústreďujú na vlastné problémy. Chorvátsko navyše ako nová členská krajina EÚ a sused BaH môže pôsobiť ako významný konštruktívny aktér. Problém je, že vzťahy medzi jednotlivými bosnianskymi etnikami sú dnes rovnako zložité ako pred pätnástimi rokmi, a všetky medzinárodné snahy o zefektívnenie politického systému končia fiaskom (naposledy zrejme tzv. Butmirská iniciatíva z roku 2009). Akékoľvek úsilie o zintenzívnenie dialógu s politikmi v Sarajeve i Banja Luke vyznieva natoľko bezúspešne, že dnes v Európe vlastne nikto nevie, čo s touto krajinou ďalej.

Záver

Členstvo v EÚ sa pre politické reprezentácie od Chorvátska až po Macedónsko stalo alfou a omegou ich pôsobenia, a to rovnako na vnútro politickej scéne, ako aj medzinárodných fórach. Je to pochopiteľné z pragmatického – finančné stimuly v podobe európskych fondov sú vítanou možnosťou, ako zmierniť následky ekonomickej stagnácie a vysokej nezamestnanosti – ale aj symbolického hľadiska. Ostať mimo EÚ znamená pre mnohých vylúčenie z pomyselného „západného civilizačného okruhu“, ktorý zosobňuje jednak materiálne bohatstvo, ako aj isté morálne koncepty a kultúrne hodnoty.

Okrem dilemy, kedy bude západný Balkán ako celok integrovaný v EÚ, existuje i ďalšia, možno oveľa podstatnejšia otázka – aká bude v tom čase samotná podoba EÚ? Ďalší vývoj Únie je ťažké odhadnúť, nejaký posun určite nastane; či už smerom k federalizácii alebo skôr pozvoľnému uvoľňovaniu väzieb. Je možné, že v roku 2020 už EÚ nebude pre kandidátske krajiny dostatočne atraktívnym cieľom, zatiaľ však stále zostáva unikátnym integračným projektom, ktorého pozitívne stránky výrazne prevládajú. Vidina členstva v EÚ bola jednou z kľúčových motivácií, ktoré prispeli k citelným vnútro politickým zmenám vo väčšine krajín západného Balkánu.

Vďaka snahe o priblíženie bruselskému klubu v Srbsku viac nehovorila o vytváraní zväzkov s Bieloruskom a v dialógu s Prištinou boli schopní kompromisov, ktoré boli ešte pred rokom de facto nemysliteľné. V Chorvátsku nástupom súčasnej vlády vzrástla politická kultúra a Čierna Hora očakáva pozvanie do NATO na nadchádzajúcom summite v roku 2014. Brusel by sa určite nemal uspokojiť iba s čiastkovými výsledkami. Je potrebné neustále motivovať aj tie krajiny, ktoré na ceste do EÚ z rôznych príčin zaostávajú, pretože cieľ integrovať v Únii celý balkánsky región by mal byť spoločný. Tento cieľ pritom so sebou prináša množstvo parciálnych úspechov, ktoré v konečnom dôsledku vedú k členstvu, ale zároveň znamenajú významný prínos pre krajinu aj samy osebe. Srbsko a Kosovo sa vďaka pokroku v dialógu posunuli bližšie k EÚ, ale zároveň prijali dohody o energetike, telekomunikáciách, lokálnych voľbách, ktoré majú potenciál pozitívne ovplyvniť život obyvateľstva. EÚ tak nie je iba magnetom, ale i podnecovateľom reforiem prospešných pre všetkých.

(Autor pracuje na Ministerstve zahraničných vecí a európskych záležitostí SR.)

Július Lőrincz:

„Vtedy a tam, kde sa končí logika, začína sa Bosna a Hercegovina,“ hovoríevia Jakob Finci, duchaplný, rozhladený a pracovitý Sarajevčan, predseda Židovského združenia Bosny a Hercegoviny. Ešte o ňom bude reč, ale hneď na úvod treba povedať, že irónia jeho slov je, žiaľ, výstižná. Takýto postoj je napokon príznačný pre myslenie, dôvtip a výrečnosť mnohých jeho spoluobčanov v Bosne a Hercegovine. V poslednom čase im to síce pomáha prežiť neľahké časy, ale už to nestačí na to, aby aj reálne dostali svoju krajinu z ťažkostí a problémov.

Foto: Creative Commons/aPiston

Patrick Moon, ktorý bol donedávna veľvyslancom USA v Sarajeve, v lete tohto roku vo svojej rozlúčke na záver niekoľkoročnej misie povedal, že v roku 2003, keď sa v Bruseli zaujímal o stav euroatlantickej integrácie západného Balkánu, Bosna a Hercegovina (BaH) patrila medzi najúspešnejšie krajiny regiónu. Lenže v roku 2012 ju podľa jeho slov predstihli aj krajiny, ktoré ešte pred deviatimi rokmi neboli ani na mape integrácie. Pripomeňme, že to fakticky platí napríklad pre Chorvátsko a Srbsko, nehovoriac o Čiernej Hore, ktorá v prvej polovici minulej dekády ešte nebola ani len samostatným štátom.

Po niekoľkých odkladoch a prietáhoch sa v roku 2008 podpísala medzi BaH a Európskou úniou Dohoda o stabilizácii a pridružení (SAA) a dávno ju ratifikovali všetky členské štáty Únie. Lenže dodnes nezačala platiť. Bosna a Hercegovina nespĺnila viaceré – vôbec nie mimoriadne komplikované – podmienky, vrátane implementácie rozsudku Európskeho súdu pre ľudské práva z roku 2009 v kauze Sejdić-Finci. Tá si vyžaduje v podstate len jednoduchú úpravu v zákone. A tak platí to, čo jeden politik vyjadril veľmi diplomaticky v súvislosti so stagnáciou euroatlantickej integrácie v krajine: „Ak vôbec možno hovoriť o pokroku, je to pokrok, ktorý je takmer neviditeľný.“

Väzia v 19. storočí?

Prečo samotní Bosniaci (moslimovia) alebo Srbi a Chorváti hodnotia proces euroatlantickej integrácie ako úmorný a pomalý? Dôvodov je podľa nich viacero. Dekan Fakulty politických vied v Sarajeve Šaćir Filandra si myslí, že je to nielen dôsledok nedoriešených nacionálno-politických konfliktov z deväťdesiatych rokov minulého storočia, ale že terajší po-

BOSNA A HERCEGOVINA: MARATÓN BUDE TRVAŤ DLHO

litickí lídri zdedili ešte aj historicky spomalený proces konštituovania identity v Bosne a Hercegovine. Podľa neho sa pohybujú na úrovni 19. storočia a neprekonalí vlastnú nacionálnu paradigmu – „nijako sa im nedarí vyskočiť z nej“. Jeho kolega, profesor z Filozofickej fakulty v Mostare Mile Lasić, dokonca tvrdí, že politikom v Bosne a Hercegovine sú vzorom národné štáty 19. storočia, ktoré sú v Európe civilizačne prekonané a vzdialené. Z toho pramení ich autoritatívnosť, ale aj nechúť, a zároveň aj neschopnosť zbaviť sa brnenia, ktoré krajinu spúta a spomaľuje na jej ceste. Sú zahľadení do seba, do svojich stranických a mocenských záujmov, verejný záujem je im vzdialený až cudzí.

Keby to tak nebolo, nemohlo by sa stať to, čoho sme boli svedkami v prvej polovici tohto roka. Deťom narodeným po 12. februári prestali dávať v celej Bosne a Hercegovine rodné čísla, formálne právne vlastne neexistovali, nezapisovali ich do matrik, nedostali zdravotnú knižku, čiže lekári ich vlastne nemohli vyšetrovať a nepúšťali ich ani na ošetrovanie do zahraničia. Tri a polmesačná Berina Hamidović sa stala obeťou tejto neľudskosti a nečinnosti poslancov – po operácii v BaH ju poslali na odborné ošetrovanie do hlavného mesta Srbska, ale kvôli úradným prietáhom pri vybavovaní povolenia, aby ju mohla sanitka vôbec odviezť za hranice, prišla do Belehradu neskoro. V jednej z tamjších nemocníc zomrela.

Ústavný súd BaH vyzval pred dvomi rokmi parlament, aby novelizoval zákon o rodnom čísle. Konečný termín bol už spomínaný 12. február. Poslanecká snemovňa parlamentu si dva roky nenašla čas, aby prijala zmeny v zákone týkajúce sa uvádzania nejestvujúcich názvov miest, prípadne ich dvoch názvov, a to najmä v jednej z dvoch entít BaH, v Republike srbskej. Rozhorčení ľudia zablokovali v jeden júnový deň budovu parlamentu v Sarajeve a celý mesiac pred ním demonštrovali proti nečinnosti poslancov a ďalších politikov. Solidaritu s nimi prejavili ľudia v ďalších mestách a nielen v bosniacko-chorvátskej federácii Bosny a Hercegoviny, ale spočiatku aj v Republike srbskej. Až kým ich vládna moc nezastrašila a nespolitizovala celú vec tvrdeniami, že demonštranti v Sarajeve ohrozujú bezpečnosť poslancov z Republiky srbskej a ich konečným cieľom je likvidovať túto entitu. Ale na „ohrozenie“ svojej bezpečnosti sa odvolávali aj poslanci druhej entity.

Politici však nehovorili o podstate protestov a právo občanov vyjadriť svoje názory a rozhorčenie museli obhajovať medzinárodní činitelia. Vysoký predstaviteľ medzinárodného spoločenstva v Bosne a Hercegovine Valentin Incko vyhlásil, že podľa neho boli tieto protesty faktorom pozitívneho vývoja, len je prekvapený, že sa neodohrávali už skôr. „Teraz vidíme, že občania vyšli do ulíc, aby vyjadrili svoju frustráciu a nespokojnosť. Zdôraznili svoje rozhorčenie a chcú, aby politici v tejto krajine počúvali ich stanoviská a riešili problémy prijímaním rozhodnutí, za ktoré ich daňovníci platia.“ Pripomenul, že pokojné zhromažďovanie a sloboda vyjadrovať svoje postoje patria k základným právam v demokratickej spoločnosti.

S demonštrantmi prejavili solidaritu aj umelci, najmä rozličné rockové skupiny bez rozdielu národnosti ich členov. Známy spevák vystupujúci pod umeleckým menom Gróf

Djuraz dokonca zložil pesničku demonštrantom a jej drsným a jednoznačným textom získal široké sympatie. Okrem iného v nej odkazuje, že „dobytok patrí do maštale, a nie aby ryčal v parlamentnej sále... lenže nie je vinný iba dobytok, ale aj ty a ja, lebo sme dovolili dobytku, aby nás osedlal“.

Poslanci zmeny v zákone o rodnom čísle napokon schválili až 18. júla 2013. Jeden z nich, Niko Lozančić sa aspoň vo svojom mene ospravedlnil občanom, že „kvôli našim nepotrebným politickým prestrelkám trpeli tak dlho, kým nebol platný zákon“. Ten istý Lozančić, ktorý bol mimochodom v prvej polovici minulej dekády prezidentom federácie Bosny a Hercegoviny, ešte v marci v rozhovore s novinármi celú situáciu zľahčoval: „Rodné číslo? Čo je to? Nevie. Počul som o nejakých štrnástich číslach.“

Kauza Sejdić-Finci

Rovnako trestuhodnú nezodpovednosť prejavujú bosniako-hercegovinské politické elity aj v prípade Sejdić-Finci, ktorého neriešenie môže spôsobiť, že európske inštitúcie neuznajú legitimitu všeobecných volieb plánovaných na budúci rok. Rómsky aktivista Devro Sejdić a už v úvode spomínaný Jakob Finci sa pred rokmi obrátili na Európsky súd pre ľudské práva v Štrasburgu s upozornením, že asi nie je v poriadku, keď podľa ústavy dohodnutej v americkom Daytone môžu do predsedníctva (trojčlennej kolektívnej hlavy štátu) a do Snemovne národov parlamentu kandidovať iba príslušníci troch ústavných národov – Bosniakov, Chorvátov a Srbov. A čo ostatní? V Bosne a Hercegovine je oficiálne uznaných 17 národnostných menšín, ktoré tvoria síce asi len 5 percent obyvateľov, ale sú to takisto občania štátu.

Foto: Creative Commons/Congres of local and regional authorities

Európsky súd pre ľudské práva označil v rozsudku z 22. decembra 2009 tento princíp za diskriminačný a vyzval štátne inštitúcie, aby urobili v zákonoch a organizácii štátu nápravu v súlade s európskym zákonodarstvom v ľudskoprávnej oblasti. Pomaly uplynú štyri roky od rozsudku a dosiaľ nie je implementovaný do štátoprávneho systému. Komisar pre rozširovanie Štefan Füle v tomto roku niekoľkokrát upozornil, že tento stav znamená, že Bosna a Hercegovina porušuje svoje medzinárodné záväzky, čo podlamuje dôveryhodnosť krajiny aj z hľadiska približovania sa k Únii. Füle upozornil, že práve riešenie prípadu Sejdić-Finci je mostom medzi Daytonom, teda doterajšou Bosnou a Hercegovinou, a jej budúcnosťou, čiže členstvom v Únii.

Dôvody problémov, ktoré spôsobujú stagnáciu integračných procesov, sú v politickej sfére, v organizačno-technickom systéme štátnych inštitúcií a vo vzájomne sa prelínajúcom negatívnom pôsobení týchto faktorov. Vo februári 2013 som ako člen delegácie zo Slovenska mal možnosť hovoriť o týchto otázkach v bosniackom parlamente s Halidom Genjacom. Tento známy politik zo Strany demokratickej akcie (SDA) je predsedom spoločnej komisie pre európske integrácie oboch snemovní (Poslanecká snemovňa a Snemovňa národov) Parlamentného zhromaždenia. Vysvetľoval nám mechanizmus a postup prijímania rozhodnutí o integračných otázkach, do ktorého sú zapojené parlamenty a vlády oboch entít, ďalej parlament a štátna vláda celej Bosny a Hercegoviny.

Aby bola situácia ešte zložitejšia – vo federácii je 10 kantónov so svojimi ústavami a vládami a v Republike srbskej sedem regiónov, ktoré nemajú až také právomoci ako kantóny vo federácii. Genjacov výklad nás vtisol viac do kresiel a pochopili sme, že prijímať v Bosne a Hercegovine jednoznačné rozhodnutia nie je ani len trochu jednoduché. Preto EÚ nalieha, že podmienkou ďalšieho napredovania krajiny na ceste integrácie musí byť vypracovanie efektívneho systému koordinácie vo vnútri štátu. V súčasnosti na ňom pracuje komisia pod vedením Mile Lasića, profesora Filozofickej fakulty v Mostare.

Nevyužitá pomoc

Práve kvôli komplikovanému procesu prijímania rozhodnutí sa bosniackym orgánom podarilo až doslova v posledných chvíľach pred 1. júlom podpísať s Chorvátmi dohodu o režime na hraniciach v nových podmienkach po vstupe Chorvátska do EÚ. Pritom dátum vstupu suseda, s ktorým má 1011 kilometrov dlhú hranicu, bol dávno známy. Keby dohodu nedosiahli, alebo ju nestihli podpísať, zo dňa na deň by zamrzol akýkoľvek cezhraničný styk s nepredstaviteľnými hospodárskymi, obchodnými a sociálnymi následkami.

Podobná situácia je aj s využívaním predvstupových fondov Európskej únie – individuálne záujmy jednotlivých skupín politickej elity a administratívna komplikovanosť brzdia a znemožňujú efektívne využitie pomoci z Únie. Najnovšie napríklad v júli tohto roku musela Únia pozastaviť poskytnutie 4,5 milióna eur z fondov nástroja predvstupovej pomoci (IPA) určených na rozvoj cestovného ruchu a riadenie kvality v malých a stredných podnikoch pre nepripravenosť a neschopnosť domácich partnerov. Rovnaký osud postihol

päť miliónov eur z IPA pre poľnohospodárstvo. Od pozastavenia pomoci po jej zrušenie nie je až taký veľký krok. Podľa septembrového vyhlásenia hovorkyne delegácie EÚ v Bosne a Hercegovine Jamily Milović Halilović hrozí, že krajina by mohla stratiť iba v tomto roku 25 miliónov eur z IPA fondov. Nie je o ne veľký záujem, lebo ako naznačila, na vládných miestach nie sú veľmi nadšení z toho, že použitie týchto prostriedkov sa prísne kontroluje.

Bosna a Hercegovina využila v uplynulých šiestich rokoch 600 miliónov eur, čiže iba 37 percent z nástrojov predvstupovej pomoci, ktoré mala k dispozícii. Pre porovnanie: v Chorvátsku dokázali využiť v tom istom čase až 76 percent týchto prostriedkov a lepšie je na tom aj Srbsko – využilo 60 percent dosiahnuteľných fondov.

Priepastné rozdiely

Bosna a Hercegovina je pritom krajina, ktorej doslova chýbajú peniaze, kapitál a je poznačená veľkými sociálnymi i regionálnymi rozdielmi. Profesorka Sarajevskej univerzity Lada Sadikovičová na základe štatistických údajov a výskumov hovorí, že v krajine je až milión chudobných ľudí s príjmami pod 120 eur mesačne (počet obyvateľov dosahuje asi 4,3 milióna – v Bosne a Hercegovine až teraz v októbri robia prvýkrát po 22 rokoch sčítanie obyvateľstva) a nezamestnanosť postihuje až 40 percent práceschopného obyvateľstva. Ale v tej istej krajine je podľa výskumov 85 ľudí, ktorí majú vo vrecku dohromady 9 miliárd dolárov. Pritom do tejto kategórie multimilionárov zahrnuli iba ľudí, ktorí majú vyše 30 miliónov dolárov, teda nie ľudí s 28, 25 alebo 15 miliónmi. Politický analytik a publicista Esad Bajtal hovorí, že „občania, obyvatelia i sama Bosna a Hercegovina ako štát a jej dve entity a kantóny sú rukojemníkmi týchto osemdesiatich piatich ľudí“. Politické elity majú pred očami ich záujmy alebo sú s nimi priamo prepojené, a nie so záujmami väčšiny občanov.

Regionálne rozdiely pramenia ešte aj po vyše 17 rokoch od skončenia vojny z jej dôsledkov na hospodárstvo, a takisto na demografickú mapu krajiny. Platí to nielen pre vojnovú najviac postihnutú oblasť Bosny a Hercegoviny, ale napríklad aj pre Chorvátsko, kde sa Vukovar, kedysi významné centrum priemyslu a vyspelého poľnohospodárstva, ešte stále nepozviechal z totálnej vojnovnej devastácie a patrí medzi regióny s najvyššou nezamestnanosťou. V Bosne a Hercegovine je priamo zdrvivým príkladom tragických dôsledkov vojny Srebrenica. Pred vojnou patrilo mesto i občina – okres, ktorého je centrom, medzi štyri najvyspejšie v Bosne a Hercegovine. Okres mal 37 000 obyvateľov, dnes 7 500. Boli tam prosperujúce bane na zinok a striebro, známe kúpele Guber, asi 15 úspešných fabrik, spolu asi 12 000 pracovných miest. Dnes ich je možno 500. V okrese Srebrenica bolo 15 000 voličov, dnes ich je 2 000. V meste a okrese ležiacom teraz na území Republiky srbskej, ktoré v júli 1995 po dobytí regiónu bosniansko-srbským vojskom pod velením generála Ratka Mladića bolo dejiskom doslova genocídy, sa deti v srbských školách učia, že v Bosne a Hercegovine bola „vlastenecká vojna“ a Srebrenica v nej bola „oslobodená“. Je obdivuhodné, že práve v tomto okrese sa začiatkom tohto roku podarilo dosiahnuť dohodu medzi všetkými politickými stranami v za-

stupiteľstve, že budú postupovať spoločne v záujme všetkých ľudí, v záujme revitalizácie Srebrenice.

Politici na celoštátnej úrovni v Bosne a Hercegovine, v ktorej bolo vo vojne v rokoch 1991 – 1995 najviac ľudských obetí z celej bývalej Juhoslávie – zahynulo tam 96 000 ľudí (podľa údajov REKOM-u, Regionálnej komisie pre zisťovanie zločinov) – to zatiaľ nedokážu.

Dohoda iba o zachovaní moci

Politickí predstavitelia sa nevedia dohodnúť v žiadnej podstatnej otázke týkajúcej sa pokroku v približovaní sa k Európskej únii. Ako povedal Duljko Hasić zo Zahraničnoobchodnej komory Bosny a Hercegoviny, neurobili takmer nič v záujme troch najdôležitejších cieľov: finančnej konsolidácie, spustenia nevyhnutných hospodárskych a politických reforiem a získavania zahraničných investícií. Podľa riaditeľa Medzinárodnej krízovej skupiny pre Balkán Marka Preleca doteraz dokazovali akurát to, že majú vôľu dohodnúť sa iba na spôsobe, ako zachovať status quo.

To im vyhovuje, tak si dokážu udržať postavenie a moc, lebo zatiaľ neexistuje reálna alternatívna sila, ktorá by to zmenila. Pritom na povrchu nie sú vládnuce elity vôbec euroskeptické, ale Prelec sa nazdáva, že „ľudia už začínajú chápať, že politickí lídri si Úniu ani neželajú, že sú neúprimní, keď tvrdia, že sú za členstvo, lebo výsledkov v tomto smere niet“. Sú to vážne obvinenia, ale Marko Prelec sa týmito otázkam venuje už roky a osobitne analýze vývoja v Bosne a Hercegovine.

Verejnosť však stále upiera oči k Únii a podľa širokého, a zároveň veľmi podrobného prieskumu v roku 2012, ktorý robila mimovládna organizácia Zahraničnopolitická iniciatíva Bosny a Hercegoviny, dosahovala podpora vstupu do EÚ v bosniansko-chorvátskej federácii 69,2 percenta a v druhej entite síce menej, ale predsa 62,3 percenta. Vyslovene odmietavý postoj voči členstvu v Únii malo v celej Bosne a Hercegovine len 14,4 percenta opýtaných.

Ako je teda možné, že ľudia toto všetko trpia? Ako to, že nebadá ani náznak sociálnej vzbury a ani protesty proti nečinnosti poslancov v záležitosti s rodnými číslami sa nerozrástli tak, ako sa spočiatku zdalo? Veď krajina je na dne, na hraniciach sociálnej znesiteľnosti. Ale z dna sa ešte nedokáže odraziť, je totiž bahnité, ako hovorí politológ Ibrahim Prohić zo Sarajeva, a dodáva, že práve preto sa politickým lídrom darí vyrábať a udržiavať im vyhovujúci chaos a strach v etnicky rozdeľovanej spoločnosti. Ako hovorí jeho kolega Srdjan Puhalo z Banja Luky: „Strach, v ktorom možno ľuďom úspešne vstúpiť pocítiť, že nie je dôležité, ako žijú, ale to, aby im zostala hlava na krku, a že to dosiahnu vtedy, keď budú hlasovať za svojich národných lídrov.“

Jedna z účastníčok júnových demonštrácií v Sarajeve Aleksandra Savićová povedala, že „ešte stále trvá hlboký spánok, už vyše 20 rokov“. Podľa nej treba pracovať na tom, aby sa prebudilo občianske vedomie: „Toto nie je pre občanov Bosny a Hercegoviny beh na krátke trate, ktorý treba rýchlo vyhrať. Je to maratón, ktorý bude trvať veľmi dlho.“

(Autor je publicista.)
lorincz@szm.sk

Samuel Arbe:

Pravdepodobne najzávažnejším problémom vo vzťahu Srbska a Európskej únie zostáva nedoriešená otázka Kosova. Tá výrazným spôsobom ovplyvňuje nielen integračný proces, ale aj zahraničnú a vnútornú politiku Srbska. Dnes je vzťah medzi nimi výrazne lepší než pred piatimi rokmi, keď Kosovo jednostranne vyhlásilo nezávislosť. Obe krajiny veria vo svoju európsku budúcnosť, dokážu si sadnúť za jeden rokovací stôl a dospieť k dohode v kľúčových otázkach, ako to ukázali v apríli 2013. Kosovo očakáva otvorenie rokovaní o Stabilizačnej a asociačnej dohode (SAA) na jar 2014, SAA so Srbskom vstúpila do platnosti už v septembri a otvorenie prístupových rokovaní sa predpokladá najneskôr v januári 2014.

Foto: Creative Commons/Demokraticka strana

Vývoj kosovsko-srbských vzťahov

V roku 2008, keď Kosovo vyhlásilo nezávislosť, vládla v Srbsku koalícia Demokratickej strany (DS) a Demokratickej strany Srbska (DSS). Jej názory na dôsledky vyhlásenia nezávislosti vo vzťahu k európskej integrácii sa však výrazne líšili. Vedenie DS, vrátane prezidenta Borisa Tadića, tvrdilo, že nezávislosť Kosova a integrácia do EÚ sú dva nezávislé politické problémy. Vedenie DSS na čele s premiérom Koštunicom trvalo na tom, že spolupráca s EÚ musí byť podmienená princípom ochrany teritoriálnej integrity. Názorové rozpory neskončili inak než rozpadom vlády, Koštunica rezignoval a na máj 2008 sa vyhlásili predčasné voľby. Demokratická strana Srbska zmenila aj svoje smerovanie. Ani v tom čase najväčšia opozičná Srbská radikálna strana sa v otázke európskej integrácie vnútorne nezhodla. Srbská spoločnosť sa rozdelila na dva tábory: jeden podporujúci integráciu do EÚ a druhý, ktorý vstup do EÚ kategoricky odmietal.

Nová vláda vedená Mirkom Cvetkovičom pokračovala v politike integrácie Srbska do EÚ bez ohľadu na fakt, že v tom čase uznalo nezávislé Kosovo už 20 členských štátov. V programovom vyhlásení sa jeho vláda zaviazala k európskej budúcnosti krajiny, k neuznaniu nezávislosti autonómnej provincie Kosovo a Metohija, posilneniu ekonomiky, vyššej sociálnej zodpovednosti, boju proti korupcii a kriminalite a k rešpektovaniu medzinárodného práva. Stanovené princípy sa, samozrejme, výrazne odrzradlili aj na zahraničnej politike Srbska v rokoch 2008 až 2012.

NEMILOSTNÝ TROJUHOLNÍK: SRBSKO, KOSOVO A EÚ

Ešte v roku 2008 naštartovala srbská vláda aj dialóg na pôde valného zhromaždenia OSN, ktorý viedol k podaniu návrhu na Medzinárodný súdny dvor o legálnosti jednostranného vyhlásenia kosovskej nezávislosti. O dva roky neskôr, v júli 2010, súd rozhodol, že vyhlásenie nie je v rozpore s medzinárodným právom. Bolo to jedno z najočakávanejších rozhodnutí súdu v jeho histórii. Desať zo štrnástich sudcov sa vyjadrilo, že akt zo strany Kosova nie je v rozpore s medzinárodným právom. Slovenský sudca Peter Tomka hlasoval proti. Je dôležité dodať, že sudcovia, ktorí vo veci rozhodovali, pochádzali takmer rovnomerne z krajín uznávajúcich aj neuznávajúcich nezávislosť Kosova. Po vydaní rozsudku sa výrazne oslabil pozícia Srbska vo vyjednávaní na medzinárodnej pôde.

Diskusiu o Kosove chcelo dostať Srbsko na pôdu OSN najmä preto, lebo sa javila neutrálnejšia než tá v Európskej únii. V tom čase neuznávala Kosovo ešte viac ako polovica členov OSN. V EÚ bola situácia pre Srbsko o niečo nepriaznivejšia, pretože väčšina členských štátov už Kosovo uznala. Zásadným rozdielom bola aj možnosť veta na pôde OSN a jeho absencia pri diskusiách v rámci EÚ. Rozhovory sa v dôsledku výrazného tlaku EÚ napokon predsa len začali pod jej gesciou v marci 2011. To síce posilnilo postavenie Prištiny v celom konflikte, ale na druhej strane dočasne prispelo aj k zrýchleniu integračného procesu Srbska. Koniec koncov, ak sa má Srbsko stať členskou krajinou, bude musieť rešpektovať pravidlá, ktoré EÚ kladie, nech sú akokoľvek citlivé a nepríjemné. Ekonomická situácia v krajine neposkytuje veľa alternatív a Srbsko potrebuje EÚ viac, než si myslí väčšina jeho obyvateľov.

Témy, ktoré mali krajiny vzájomne prediskutovať, boli označované ako „technické“, avšak častokrát z nich bolo najvýraznejšie cítiť práve politiku. Na technickej úrovni sa malo hovoriť o troch hlavných témach: regionálna spolupráca, sloboda pohybu a tvorba právneho štátu. Rokovania boli počas svojho trvania niekoľkokrát prerušené, ako býva zvykom, a to hneď z niekoľkých dôvodov. Raz Srbi zakázali import z Kosova, inokedy situáciu komplikovala kosovská strana, keď sa snažila získať kontrolu nad dvomi hraničnými priechodmi, čo sa stretlo s nevôľou kosovských Srbov, ktorí zablokovali celé severné Kosovo. Rokovania boli definitívne obnovené po parlamentných voľbách v Srbsku v máji 2012, a následne aj EÚ zosilnila svoj tlak na obe strany.

Ten vyvrcholil v októbri 2012, kedy sa konalo historicky prvé stretnutie vysokých predstaviteľov Kosova a Srbska. Premiéri Dačić a Thaçi sa stretli v Bruseli pod vedením šéfky európskej diplomacie Catherine Ashton a o niekoľko mesiacov neskôr sa podarilo dosiahnuť aj prelomovú dohodu.

Nové pravidlá hry

Dohoda z 19. apríla 2013 obsahuje pätnásť bodov, na ktorých sa zhodli obe strany. Šesť hovorí o možnosti vytvoriť združenia alebo komunity srbských miest a obcí na severe Kosova. Severné, Srbmi obývané časti sú najcitlivejšou časťou konfliktu, pretože srbská populácia odmieta uznať

kosovské autority a podriadiť sa pravidlám Prištiny. Srbské municipalita budú môcť na základe dohody vytvárať združenia alebo spolky a v rámci nich prijímať rozhodnutia v oblasti ekonomiky, zdravotníctva, vzdelávania, vidieckeho a mestského plánovania. Tvorba týchto „združení alebo komunít“ miest a obcí na severe však neznamená, že budú autonómne.

Kľúčové sú aj body týkajúce sa bezpečnosti. Dohoda hovorí o jednej polícii, ktorá sa bude volať Kosovská polícia a včlenia sa do nej aj srbské bezpečnostné zložky zo severu. Rovnako by sa do kosovského súdneho systému mali integrovať aj miestne sudy.

Dohoda o normalizácii vzťahov s Kosovom je významným míľnikom v rokovaníach a posunula obe krajiny bližšie k ich európskej budúcnosti. Problémom ostáva otázka spoločného naplnenia dohody. Kým Kosovčania interpretujú dohodu ako *de facto* uznanie nezávislého Kosova, Srbi to ostro odmietajú a podčiarkujú autonómiu srbských municipalít v Kosove. Oficiálne text nehovorí ani o medzinárodnom uznaní Kosova a jeho prípadnom členstve v OSN, ani o autonómii srbských municipalít v Kosove. Podľa dohody sa krajiny nemôžu vzájomne blokať na integračnej ceste do EÚ.

Kondicionalita v praxi

Normalizácia vzťahov je logicky jednou z podmienok pre ďalšiu integráciu s EÚ. Všetky členské štáty prijatie dokumentu ocenili, a predovšetkým Nemecko, ktoré zohráva kľúčovú úlohu vo vzťahu ku Kosovu. Nemecko je po USA druhým najväčším donorom v Kosove a oficiálna rozvojová pomoc (ODA) v krajine dosahuje približne 14 miliónov eur ročne. Pre porovnanie, celková bilaterálna slovenská ODA pre všetky krajiny je v roku 2013 približne na úrovni 12 miliónov eur.

Podpísanie dohody prinieslo pokrok v integračnom procese obom krajinám. Ako už bolo spomenuté, Srbsko v budúcom roku otvorí prístupové rokovania a získa lepší prístup k predvstupovým fondom. Kosovo dúfa, že sa mu na jar 2014 podarí začať rokovania o Stabilizačnej a asociačnej dohode, ktorá môže zjednodušiť prístup na európsky trh a priniesť novú finančnú a technickú pomoc.

V Stratégii rozširovania 2012 a 2013, ktorá bola vydaná v októbri 2012, sa po prvýkrát v spojitosti so Srbskom a Kosovom objavil aj pojem „územná integrita“. Pod „územnou integritou“ sa myslí potreba zachovať územnú integritu Kosova vo vzťahu k jeho problematickej, Srbmi obývanej severnej časti. Použitie tohto spojenia jasne naznačuje, že Kosovo je pre EÚ dôležité. Takýto postoj zo strany EÚ sa môže pretaviť aj do otvorenej podmienky pre Srbsko, ktoré bude musieť uznať Kosovo, alebo sa vzdať predstavy členstva. K tomuto scenáru sa najviac prikláňa práve Nemecko, ktoré vzhľadom na výsledok nedávnych parlamentných volieb nezmení rétoriku ani v budúcnosti. Ak k takejto situácii dôjde, srbská vláda nebude mať takmer žiadny manévrovací priestor.

Postkonfliktný charakter, politické problémy a proces transformácie balkánskych krajín utvrdzujú EÚ v potrebe dôsledného dodržiavania politiky kondicionality, nielen čo

sa týka kodanských kritérií. Ďalším je aj tlak na podporu regionálnej spolupráce, budovanie dobrých susedských vzťahov a riešenie problémov súvisiacich s vojnou a zmierením (spolupráca s ICTY). Aj nástroje, ktoré EÚ využíva na Balkáne, sú postavené na princípe sľubov, upozornení, odmien, zahranično-politickej sily, diplomacie, ekonomického vplyvu alebo rozvojovej pomoci.

Prečo Srbsko spolupracuje?

Na čele srbskej vlády stoja v súčasnosti nacionalisti. Premiér Dačić bol v deväťdesiatych rokoch hovorcom Slobodana Miloševića, prezident Nikolić podpredsedom Srbskej radikálnej strany a úzko spolupracoval s Vojislavom Šešeljom, ktorý je dnes súdený v Haagu. Nikolić volal v minulosti aj po vytvorení veľkého Srbska, odmietal uznať Srebrenicu za genocídu a je dodnes vnímaný ako nacionalistický „hardliner“. Ale v apríli sa počas televízneho rozhovoru takmer preriekol a nechtiac označil Srebrenicu za genocídu. Rýchlo sa však opravil: „Ospravedlňujem sa v mene Srbska za zločiny, ktoré sa stali počas genocí... Srebrenice.“ Hoci to bolo nechcené pripustenie, že Srebrenica bola genocídou, bolo to veľmi silné gesto voči okolitým krajinám a medzinárodnému spoločenstvu. Aj to svedčí o tom, že Srbsko mení rétoriku a snaží sa dostať bližšie k integrovanej Európe. Napriek povahe a minulosti dnešných srbských lídrov je možné povedať, že doposiaľ žiadna z vlád nespravila pre integráciu Srbska do EÚ viac.

Otázna zostáva motivácia takéhoto správania. O to viac, že takéto gestá by pred niekoľkými rokmi od Nikolića alebo Dačića nikto nečakal. Je ťažké uveriť, že srbský premiér a prezident opustili svoje nacionalistické ideály. Ich konanie v súčasnosti sa zrejme dá pripísať pragmatizmu. Ekonomika je v katastrofálnom stave a štát si uvedomuje neudržateľnosť situácie. Srbská vláda kompenzuje zlý ekonomický výkon rôznymi subvenciami, ktoré majú stimulovať neefektívne odvetvia. Celkovo tak ročne minie takmer 780 miliónov eur, čo je 2,6 percenta HDP. Priemer EÚ na podobné výdavky je niečo okolo 0,5 %.

EÚ je pre krajinu príslubom peňazí, ekonomických výhod, nových investícií a stability. Srbskí lídri, vidiac prázdnu štátnu pokladnicu, si uvedomujú, že EÚ môže byť pre nich jedinou záchranou. Púť sebazáchovy dostal prednosť pred ideologickou zásadovosťou. Našťastie pre Srbsko a jeho obyvateľov.

Ak EÚ podmieni prísun peňazí dobrými susedskými vzťahmi, Srbsko bude dobrým susedom. Ak bude EÚ žiadať normalizáciu vzťahov s Kosovom, Srbsko sa bude snažiť o normálne vzťahy. Ak si bude EÚ pýtať ospravedlnenie za vojnové zločiny, dostane ho. Ak si EÚ kategoricky vypýta uznanie Kosova a srbská ekonomika bude naďalej chradnúť, jedného dňa Srbsko splní aj túto požiadavku. Podmienky, ktoré je dnes Srbsko ochotné akceptovať, sú omnoho prísnejšie ako akýkoľvek doterajší plán pre riešenie otázky Kosova. Aj preto to množstvo Srbov nazýva „Ahtisaari mínus“. EÚ možno oslavne vyrieši konflikt medzi Kosovom a Srbskom, ale bude musieť vymyslieť, ako získať podporu Srbov pre vstup do Únie. Šesťdesiatpercentná podpora vstupu z roku 2008 bude v tom čase znieť ako čistá utópia.

Srbsko je najlepším príkladom toho, aký vie Únia vytvoriť tlak na politické elity, ktorých životnosť je determinovaná prístupovým procesom. Politické vedenie v Srbsku legitimizuje svoje kroky externou konformitou. Vedia, že ich politická agenda kopíruje európsku požiadavku a nepopulárne reformy sú nechceným dôsledkom europeizácie.

Ešte stále je možné povedať, že politické vedenie a aj spoločnosť chcú vstup Srbska do Únie. EÚ výrazne ovplyvňuje dianie v krajine a prispela k naštartovaniu niektorých reforiem, ktoré však vyžadujú ešte množstvo úsilia. Najkomplikovanejšie budú reformy súdnictva a školstva. Srbsko je dnes ochotné spolupracovať viac ako kedykoľvek predtým. Vidina členstva však musí byť jasná a dosiahnuteľná.

Únia investovala množstvo času do riešenia srbsko-kosovských vzťahov. V prípade Srbska je politika kondicionality na hrane so zásahmi do suverenity nečlenskej krajiny a ide omnoho ďalej za kodanské kritériá (spolupráca s ICTY, Kosovo, vzťah s Bosnou a Hercegovinou alebo Ruskou federáciou). Európska únia tiež priamo alebo nepriamo pomáhala tým politickým hráčom, ktorí boli ochotní povoliť

tlaku aj bez jasne definovanej protihodnoty v podobe členstva. Za odmenu „ignorovala“ ich zlyhania a neschopnosť implementovať politické reformy. Dnes je politika EÚ voči Balkánu a špeciálne Srbsku odrazom strategických, „realpolitických“ a národných záujmov silných členských krajín. Ostáva veriť, že takáto politika zároveň prispeje k sociálnym reformám, zmiereniu, europeizácii a demokratizácii západného Balkánu.

Aj Slovensko vie prispieť k progresu v otázke integrácie Srbska do Únie. EÚ zatiaľ nie je pripravená prijať nového člena, rovnako ako potenciálni členovia nie sú dostatočne pripravení na vstup. Napriek tomu má Slovensko stále potenciál rozvíjať bilaterálne vzťahy s krajinami západného Balkánu a zdieľať know-how z realizovaných reforiem alebo tých prebiehajúcich. Otázka reformy verejnej správy je rovnako aktuálna a akútna pre Slovensko, aj pre Srbsko a zvyšok Balkánu. Možno práve tá bude predmetom budúcej spolupráce.

(Autor študoval medzinárodné vzťahy a bezpečnosť. Dlhodobu sa venuje téme medzinárodného rozvoja.)

Milý Nanuk,

horúce leto 2013 je takmer s istotou za nami a Ty si nastúpil do prvej triedy. V čase, keď čítaš tieto riadky, už možno starší ľudia spomínajú na letá zo začiatku 21. storočia ako na príjemne vlahé, ale dnes ich prežívame ako niečo extrémne. V júni zasiahli strednú Európu, najmä Nemecko, Česko a Rakúsko, rozsiahle povodne. V júli až do polovice augusta ich okolo stredného Dunaja vystriedali úporné suchá a vlny horúčav. Pod horúčavou dnes rozumieme denné teploty prekračujúce takých 33 – 35 stupňov Celzia. Také teploty sú témou rozhovorov a správy v novinách sú plné toho, koľko ľudí kde z tepla skolabovalo. Keď sa teploty približujú k 39 – 40 stupňom, všetci hikame. Myslím si, že v Tvojej dobe... ale to už zas predbiehame. Každopádne, Ty si leto využil dobre – naučil si sa potápať a skákať do vody. Onedlho sa v škole začnete učiť o kolískach ľudskej civilizácie – o starých Egypťanoch, Sumeroch, Číňanoch, civilizácii údolia Indusu. Pohľad na miesta, kde tieto kolisky stáli, je veľmi zaujímavý aj dnes. Tam, kde sa kedysi rozprestierala ríša Sumerov, Akkadčanov a Babylončanov, zahynulo len počas júla tohto roku v dôsledku politického násillia vyše 1000 ľudí. Formálne sa tvárime, že tam funguje štát Irak, dokonca je vraj demokratický. Ďalej proti prúdu Eufratu – v dnešnej Sýrii – padlo v priebehu posledných dvoch rokov za obeť občianskej vojny zatiaľ asi 100 000 ľudí. Tam, kde sa dávny úrodný polmesiac stáča na juh proti toku Nílu, pokračuje chaos v krajine pyramíd. Pred dvomi rokmi v udalosti, ktorú jej účastníci nazvali „arabská jar“ – ja jej hovorím „začiatok arabskej jesene“ – zvrhli protesty dlhoročného egyptského (a líbyjského a tuniského) diktátora. Egypťania si potom v demokratických voľbách zvolili nové politické vedenie a prezidenta. V lete tohto nového, demokraticky zvoleného prezidenta a vládu zvrhla druhá, nespokojná polovica národa a egyptská armáda. Na čele Egypta je znovu po krátkom intermezzo generál. Zhruba polovica Arabov jasá, polovica je zdesená, a mocnosti dnešného sveta sa tvária, že násilné prevzatie moci v krajine armádou nie je vojenský prevrat.

Zdá sa, že jediné, čo dnes Egypťanov – a mnohých iných Arabov – spája, je nenávisť voči vojenskému hegemonovi dnešného sveta, Spojeným štátom americkým. Pritom paradoxne fyzické prežitie väčšiny obyvateľov arabského púštného sveta závisí najmä od vývoja v USA. To si dnes väčšina ľudí neuvedomuje. Sucho v západnej časti USA je aj tento rok ničivé, i keď postihlo o niečo menšie územie než pred rokom. Svetové ceny potravín sú o niečo nižšie ako v „revolučnom“ roku 2011, ale stále sa držia vysoko. Našťastie nestúpajú. Zatiaľ. Ropa detto.

Ani ďalšia kolíska ľudskej civilizácie v údolí Indusu, kde stáli civilizácie Mohendžo-dara a Harrapy, nie je oázou pokoja. Pakistan tento rok nezasiahli žiadne prírodné pohromy, ale hlad a bieda sú v ňom už dávno zakorenené, rovnako ako neustále sa opakujúce teroristické útoky. Len ďaleko na východe, v údoliach Žltej rieky a Jang-c'-t'iangy, je zatiaľ pokoj, i keď mnohým robí vrásky na čelách Čína. Jej ekonomický rast prudko klesá a čoraz častejšie sa objavuje otázka, čo tento pokles urobí so svetovou ekonomikou, ktorej stabilita už roky visí len na vláknach pavučín. A práve vlákno čínskeho dopytu po surovinách, technológiách a tovaroch je jedno z tých najdôležitejších.

Na vývoj v Egypte, Sýrii, Iraku, Pakistane, Číne a inde sa dnes Stredoeurópania pozerajú ako na televíznu show: so zaujatím, ale s presvedčením, že sa nás to osobne netýka. Rovnako by sa mohlo pred piatimi tisíckami rokov európskym alebo americkým lovcem a zberačom javiť dianie v povodiach Eufratu a Tigrisu, Nílu, Žltej rieky či Indusu (keby o ňom, samozrejme, vedeli). Lenže bol by to omyl: vývoj, ktorý tam prebiehal, bol predzvesťou budúcnosti ľudstva. Netrvalo dlho a do ostatných končín sveta sa z kolísk civilizácie rozšírilo poľnohospodárstvo, chov zvierat, stavba miest, písmo, poznanie, umenie. Je dnešný vývoj v týchto krajinách len anomáliou – alebo je predzvesťou budúcnosti?

A len aby som nezabudol: v Spojených štátoch v lete zbankrotovalo prvé veľké mesto. Detroit, „Motor City“, bolo s dvomi miliónmi obyvateľov kedysi štvrté najväčšie mesto USA. Dnes ich má už len 700-tisíc a dom za domom, ulica za ulicou, sa mesto rozpadá. Náhoda? Ľudské chyby? Tvoja generácia už možno vie.

Tvoj otec